Ціна: 40 центів.

НОВІ ДНІ

· NOWI DNI ·

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАНИЙ МІСЯЧНИК

РІК IV ВЕРЕСЕНЬ — 1953 — SEPTEMBER Ч. 44.

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД ЖЕРТВУВАЛИ:

1. Садівничий Д., Кливленд, США 1.50
2. Білоцерківський А., Монтреаль (з весілля І. Козачка) 12.00
3. Стахів Денис, Едмонтон 2.00
4. Стецишин Савеля, Саскатун, Саск. 1.00
5. Літвінова Є., Торонто 1.00
6. Подворняк М., Вінніпег 1.00

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

1. Бойко Федір, Торонто 1
2. Несторович В., Детройт, США 1
3. Яворський С., Вест Райд, Австралія 2
4. Стрілковський Борис, Гамільтон, Онт. 1
5. П. К. Детройт, США 2

Дякуємо всім згаданим тут особам і кличемо всіх наших читачів подбати про поширення нашого журналу. **Редакція**

ФАРБИ

і

ТАПЕТИ — (WALLPAPER)

Власник: ОЛ. ОХРИМ
купите найліпше в

METROPOLITAN PAINT & WALLPAPER CO.
795 Dundas St. W. — EM. 4-6597
Toronto, Ontario

"НОВІ ДНІ"

Універсальний ілюстрований місячник. Видає в-во "Нові Дні", головний редактор — Петро Волиняк.

Умови передплати:

Канада — річна: **$ 3.00**, піврічна: **$ 1.75.**

США — річна: $3.50 американських, піврічна: $2.00 американських

ЗМІНА АДРЕСИ: 10 центів (можна канадійськими поштовими марками).

Замовлення і гроші слати на адресу:

NOWI DNI
Box 452, Term. " A "
Toronto. Ontario, Canada.

НАШІ ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

A. Bondarenko, 123 Notting Hill Gate, London, W. 11. England

Передплата в Англії: річна — 1½ фунта.

S. KRYWOLAP
Box 1586 M
G. P. O. ADELAIDE
South Australia

Передплата в Австралії: річна 1½ фунти.

В Аргентині: **"Peremoha"**
25 de Mayo 479 (26)
Buenos Aires,
Argentina.

Передплата в Аргентині: річна — 25 пезів, піврічна — 15 пезів.

Л. ЛУНСЬКИЙ ОКУЛІСТ

Екзамінуємо очі, добираємо окуляри на різні недомагання очей, нервовість і болі голови.

Говоримо по-українськи

470 College St. W., RA 3942

В ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

Ситник М. — Із книги "Цвіт папороті" 1
Волиняк П. — Михайло Ситник 1
Смотрич О. — Повнява життя 2
Любченко А. — Щоденник 4
Івченко Л. — Чи правду написав інж. К. Туркало про підсудних СВУ 6
Волиняк П. — Від Торонта до Вінніпегу 11
Вересень А. — Мені здається 12
Розгін І., д-р — Н. Ф. Кащенко як природник 18
Бачинський Є. В. — Дещо про отця Георгія Гапона 21
Качор А., інж. — Д-р Степан Баран 24
Прус П. — Вибори до канадійського парляменту .. 27
Лучка І. — Джон Говард в Україні 32

Нотатки. Рецензії. Бібліографія. Листування з читачами.

В наступному числі серед інших матеріялів читайте: **В. І. Гришко — Україна сьогодні** (Нові моменти сьогоднішньої української дійсности).

НАЙ **ВІДЖИВНІШИЙ**
СТРАВНІШИЙ
ДЕШЕВШИЙ ХАРЧ,

ЩО МАЄ В СОБІ ВСІ ВІТАМІНИ, ЦЕ

МОЛОКО

І МОЛОЧНІ

ПЕРЕТВОРИ

СПОЖИВАЙТЕ
ВИСОКОВАРТНІ ПРОДУКТИ
ЄДИНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОЧАРНІ

ROGERS DAIRY Ltd.

459 Rogers Road, Toronto, Ont.

Phone: JU. 7193.

"Nowi Dni", a Ukrainian Monthly. Editor: Petro Wolyniak.
Address: Nowi Dni, Box 452, Term "A", Toronto, Ont., Canada

Authorized as second class mail, Post Office Dept., Ottawa. Printed by: The Basilian Press.

Мих. СИТНИК

ІЗ КНИГИ "ЦВІТ ПАПОРОТІ"

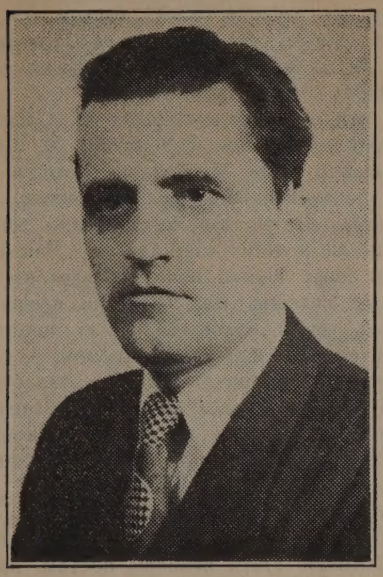

Г. Манькові

Ми ставили на Ворсклі ятері,
Бродили в мулі по самі коліна,
А потім, мов при свічці, при зорі
Ділили рибу під копою сіна.

І пахла рута-м'ята і полин,
І місяць плив над нами, як жар-птиця.
Не бачили, нам не було коли
Звертать увагу на такі дрібниці.

Не зчулися, як ранок надійшов,
Гули джмелі і осипались роси;
Мінились трави лугові, мов шовк,
І розвівались, як дівочі коси.

Яка краса земна! Ще й солов'ї,
Аж казяться у голубих алеях...
А ми губились в цій красі, її
Доповнивши байдужністю своєю.

**
*

Дні, як птахи, що в вирій летять,
Навіть чую їх помахи крил,
Навіть бачу, як сиплеться пил
Із уже неживого життя.

Підмною могила жахна,
Ще розкопана лише напів,
Та коли їй ім'я — чужина, —
То я повної ліпше б хотів.

Тільки ж ще не гублю я надій
Хочу вірить і хочу молиться, —
Щоб далеко була позаді
Та остання життя мого птиця.

**
*

На місячнім серпі щербатий слід,
Зів'ялих хмар лежать важкі покоси,
А на житах і на деревах роси, —
Як остання пісня лебедина.
Натопленого дня гарячий піт.
І трави в межах щільно залягли,
Напнулись струни соковитих стебел,
А дерева гілляки простягли,
Мов руки мозолисті, ген до неба.
Ніде не ворухнеться хижий звір
І риба не підкинеться в ковбані.
Дарма, що ніч, виходжу я надвір,
Щоб дати волю мріям і зітханням.
Та раптом тишу пробиває грім
І навпіл небо блискавиця ріже,
І в серці невгамовному моїм
Цвіте любов незаймана і свіжа, —
До трав і до дерев і до стебла,
До риб, і навіть до жахного звіра,
Й до тебе, земле, що мені дала
Щедротний дар любить тебе бе зміри.

**
*

Г. Г.

Так, нашого життя дві паралелі
Розбіглися, навіки розійшлись...
Твоя подушка на моїй постелі
Роменом вже не пахне, як колись.

І вишита твоя рожева хустка
Не утирає більш наївних сліз.
І шкіриться моя кімната-пустка
Наклейками обліплених валіз.

Порожня пляшка і брудна каструля
І з газової плитки синій чад...
І крутиться в очах земна півкуля
І мріється мій васильківський сад.

Самотність, перевтома і скорбота.
І в голові ще учорашній хміль...
Твоє колишнє виношене фото,
Як вивітрений, пережитий біль.

**
*

В. М.

Де-не-де вже на моїм волоссі
Сніг біліє, хоч уже весна,
Проліском тремтячим розцвілося
Юне серце, вигріте у снах.

Мрія ще і досі не померкла,
Все так само я дивлюсь туди,
Бачу: рідний сад і Біла Церква
І на Росі незмінима ти.

Все така ж, у синьому береті,
В кохточці із ситцю "індпошив"...
На найкращій із усіх планеті
Я тебе такою залишив.

І прийди ж такою, Валентино,
До старого нашого млина,
Поки ще дзвенить в мені весна,
Як остання пісня лебедина.

Михайло Ситник. Нам здається, що Михайло Ситник з усіх наших еміграційних поетів молодшого покоління є найщиріший, найбезпосередніший і найдоступніший

нашому читачеві. Що він справді є доступним і, мабуть, улюбленим поетом сьогодні, свідчить факт, що на ринку вже кілька років нема жодної його збірки поезій, — вони всі давно розпродані, хоч поезій інших поетів є ще чималі запаси і книгарні просто жахаються тих запасів.

Народився Михайло Ситник 1920 року на Київщині. Закінчив історичний факультет Київського педагогічного інституту ім. Горкого. Друкуватись почав ще в Україні (1937 р.) у журналах "Молодий Більшовик" (Київ) та "Літературний Журнал" (Харків) та майже по всіх київських тодішніх часописах. У 1939-40 роках бере активну участь у літературному житті столиці, виступаючи на літературних вечорах в інституті, в Спілці радянських письменників тощо.

Хоч М. Ситник належить також до "пожовтневого покоління", але він вороже наставлений до російської окупаційної влади і в час війни залишається по цей бік залізної заслони, щоб почати боротьбу проти окупанта. Але зміна окупанта (з російського на німецького) не дала йому можливости виявити себе так, як це було б можливо у своїй державі. Та й за німців він активно працює в літературній ділянці. На початку він був редактором літературного відділу київської газети "Українське слово", яку редагував І. Рогач, розстріляний пізніш німцями, а також редагує "Літературний додаток" до цієї ж газети, що потім перетворився в самостійну літературну газету 'Літаври", яку редагувала О. Теліга.

Після розгрому німцями газети "Українське слово", М. С. виїздить з Києва й редагує кілька провінційних газет на Київщині. У цей період німці кілька разів його заарештовують, замикаючи до в'язниці чи віддаючи на короткий термін до концтабору за спротив німецькій цензурі і вміщення в часописах патріотичних матеріялів та за інші протинімецькі виступи.

Пізніш у Львові редагував літературний відділ колишньої полтавської "Нової України", а потім редагував літературний відділ журналу "Золотий Перстень", призначеного для УВВ (Українське визвольне військо).

Перша його збірка видана ще в передвоєнній Україні. Пізніш вийшла його збірка "Від серця" (1942), На еміграції вийшла його збірка "Відлітають птиці" (Гамбург, 1946) та віршована повість "Залізничний сторож" (1946, Ауґсбурґ) — на тему визвольної боротьби українських партизан.

Тепер М. С. підготував до друку збірку поезій "Цвіт папороті" та збірку оповідань про часи голоду в Україні під назвою "33-й" (разом 33 оповідання). Обидві ці праці скоро появляться в продажу.

Тепер М. С. працює над повістю на тему війни в Україні (1941-1945 рр.).

Такий, коротко, творчий шлях М. Ситника. Та щоб бути чесним з читачем і з самим М. Ситником мусимо пояснити, чому М. Ситник сьогодні ще не став одним з найвизначніших поетів нашого часу (бодай на еміґрації), маючи для того чимало даних, про які ми згадали на початку цієї довідки. Нам здається, що М. Ситник дуже "легко пише", зовсім не утруднюючи цього свого писання. Він, говорячи ясніш, не працює над собою, не вдосконалює своєї поетичної вправности, не працює над своїм твором, користаючи занадто щедро з свого природнього таланту. Нам здається, що сам читач псує Ситникову літературну кар'єру, щиро відгукнувшись на всі його твори, що переконало нашого автора, що він "осяг вершин". А між тим, „не ті тепер люди, Хорол річка не та". І не ті часи, щоб тільки щирістю й глибоким ліризмом та непідробленим патріотизмом, які пронизують усю творчість М. Ситника, стати великим поетом. За останні пару десятиліть наша поезія осягла вершин поетичної творчости. Багато наших поетів є зразком для багатьох народів, в т. ч. часто-густо й для російського, який раніш досконало розвинув свою поезію. І цю важливу ділянку творчости (майстерність — сила образу, багатство лексики, оригінальність рими та строфіки, різнородність тематики та інше) Ситник не сміє забувати. Не місце тут, у цій короткій довідці розглядати творчість М. Ситника, але для прикладу приведемо хоч би слово "позаді" в одній з поезій, які містимо сьогодні. Цей голий русизм свідчить, як часом нехтує М. Ситник працею над своїм твором.

М. Ситник сьогодні є любленим поетом на еміґрації. І коли він завтра стане великим поетом на еміґрації, то це він завдячуватиме тільки праці над собою і над своїми творами.

У це ми віримо і цього йому від серця й бажаємо.

П. Волиняк

Олександер СМОТРИЧ

ПОВНЯВА ЖИТТЯ

У кімнаті пахло свіжою фарбою, як звичайно пахне в крамниці меблів, або в крамниці, де продається фарба.

Якусь мить він мружився і чув цей гострий запах, потім потягнувся всим тілом, як звичайно потягується людина після міцного і здорового сну, і, нарешті, зовсім розплющив очі.

Чудова кімната: за широким вікном повільно коливалося віття велетенського дерева. Через весінні листя било проміння сонця, що гралося плямками на свіжо помальованих стінах кімнати, на трюмо, що своїм круглим дзеркалом відбивало сонячні зайчики і кидало їх на протилежну стінку з дверима до маленької кухні.

Він усміхнувся і промовив сам до себе:

"Чудово!"

І він ще тільки якусь мить оглядав кімнату і все, що було в цій кімнаті, бо майже ту ж мить бадьоро встав з ліжка і витягнувши руки догори потягнувся і ще раз промовив:

"Ні, справді чудово!"

Він усміхнувся і руками зробив цілу низку фізичних вправ, потім його погляд зупинився на повішаній на стілець військовій уніформі з відзнаками лікаря другого ранґу... Це його змусило ще раз усміхнутися і повернутися довкола на одній нозі і засвистіти арію Тореадора. З портфеля, що лежав на столі, він дістав рушник, зубну щіточку, мило, зубний порошок, гребінець. І з цим усім під бадьорий свист він помаршерував до ванної. Він і мився, і навіть чистив зуби, мугикаючи арію Тореадора весь час повторюючи:

"Тореадор — Тореадор!.. Тореадор — Тореадор!"

Потім він повернувся до кімнати і почав одягатися. Він не зводив очей з дзеркала трюмо. Трюмо пахло свіжим лаком і манило дивитися на себе... Нарешті, він застібнув останній гудзик на своїому френчі і, трошки відступивши від дзеркала, оглянув себе, наскільки це було можливо, з ніг до голови.

Він знав, що такий френч можуть носити тільки лікарі другого рангу. Він знав, що йому двадцять шість років... Він знав, що він досить показного зросту... Нарешті, він знав, що незабаром одружиться...

Повернувшись на одній нозі, він відвернувся від дзеркала, взувся, помацав матрац, поторкав стіл, провів пальцем по стіні і пройшовши до вікна виглянув у нього і побачив не більше й не менше, як рай земний... Ту ж мить він відкрив вікно настіж і, не звернувши уваги на замазані свіжою фарбою пальці, виглянув на двір.

Мимо будинку була не просто вулиця, а широка тіниста алея, кінця якій не можна було побачити навіть з третього поверху. Алея вливалася в парк, чи й просто ліс... Дерева були старі і своїми загостреними вершками сягали мало не п'ятого поверху... А повітря було таким прозорим і сонячним!.. І він вдихнув це повітря на повні груди.

"Чудово! Як чудово!"

З даху чулося воркотіння голубів. Він закинув голову догори але замість голубів побачив — тоненькі колонки, що підтримували різблений візерунками карниз... А далі небо — прозоре й весіннє...

"Яка прозорість!"

І ще раз вдихнувши на повні груди він повернувся до кімнати. З портфеля він дістав записну книжку, а з кишені френчу вічне перо й сів до столу. Якусь мить-другу він думав, потім сам до себе промовив:

"А що там!"

І почав писати. А коли лист був скінчений він, трошки відкинувшись на спинку стільця, почав перечитувати написане вголос. Читав він повільно, ніби зважуючи кожне слово:

"Дорога... Зіночко!.."

Він нахилився і щось дописав. І знову продовжував:

"... і найдорожча і єдина... моя... Зіночко!.. Пишу тобі під акомпанемент воркуючих голубів..."

Він знову нахилився і щось дописав.

"...і очевидно на смерть закоханих... так точнісінько, як зараз я почуваю себе! Про тебе мовчу. Ти знаєш сама... Але я тепер закоханий в ціле життя! Ти мені це легко вибачиш, звичайно! Я просто зрозумів, що таке повнява життя! Я зрозумів і вибач, що не вмію пояснити!.. Ти б навіть здивувалася, який я раптом став непохмурий... Так, так, зовсім непохмурий... Мені хочеться співати! Уявляєш собі?! Звичайно, коли ми прощалися... Мені було шкода... І тільки соромно було заплакати... І всю дорогу сюди, я їхав, ні на що не надіючись... Боже, який я був дурний! А тепер... Я тільки вчора поночі сюди добрався. А яка зміна! Настрій! Одним словом — у мене ще ніколи в житті не було такого настрою... Такого чудового настрою! Я тількищо виглянув у наше вікно і побачив... Ну, що ти думаєш я побачив?! Землю обітовану! Але все по-порядку! Вибач — я зараз такий нерозумний, але щасливий... У повному розумінні цього слова! Але все по-порядку... Будинок новий! І спеціяльно для медперсоналу, Зіночко! Який чудовий карниз, колонки... грецькі, чи бозна які, але біленькі й чудові! Ні, ні я не про це хочу... Ти тільки уяви собі — просто під нашим вікном... О, яка шкода, що ти ще не тут і не бачила! Нічого, нічого! Ти ж так швидко приїдеш! До речі, сьогодні й завтра я зовсім вільний... Два дні на відпочинок... Яка шкода, яка шкода, що ти не зі мною... Тут недалеко мусить бути парк, чи ліс... Ні, ти тільки уяви собі: не просто улиця, а алея... Ти вже повір мені, але таких тополь, як тут я ще не бачив зроду! І це без перебільшення. Але по-порядку... Будинок зовсім новий і на шість поверхів! Наша кімнатка на третьому! Чудово буде літом! Я так чекаю на літо! Не боюся сказати, що не менше ти будеш задоволена й меблями. Усе нове! Пахне! Зокрема чудове для тебе тюрмо! Знаєш, коли я тількищо одягався, то якусь мить неначе бачив тебе! Так ніби ти на мене подивилася з дзеркала... Ти бачиш, який я щасливий, і, як уже встиг скучити за тобою... Щось просто подібне до галюцинацій, правда?! О, я готовий мати галюцинації, щоб тільки в цих галюцинаціях бачити тебе... одну!.. Зіночко! Треба бути останнім ідіотом — це вже я тільки тепер зрозумів! — так, так, треба бути останнім ідіотом, щоб не вірити в чудо, після того, як чудо фактично сталося! Ми маємо кімнатку! Так, так, є й кухонька! І все це зовсім окремо! А перед нашим вікном чудове дерево! Здається й тут кращого нема за це дерево! Зіночко, і тут весна, але яка весна! Уявляю собі, як ти будеш прокидатися і слухати воркотіння голубів!.. Про себе мовчу, про себе я зовсім мовчу! От і зараз вони воркують... І вони мабуть себе чудово почувають на новому!.. Вікно у мене настіж!.."

До кімнати влетів жовтокрилий метелик. Він пролетів над столом, вдарився в дзеркало, побився там трохи і тріпаючи крильцями вилетів просто у вікно!

"Зіночко! Вибач мені, що я так багато допишу, але... Ти просто може й не повіриш! Тількищо! Одна мить, як до кімнати влетів метелик! Жовтий! Зовсім, як та твоя весіння сукня... Пригадуєш?.. Тоді над Дніпром! Наша зустріч сонця! Як було весело, люба... Ах, який я дурний! Треба ж було мені його впіймати! На доказ! Але я знаю, що ти мені й так усе віриш! Ти ж усе мені віриш, я знаю! О, як він весело влетів у наше вікно! До речі, я трохи замурзав пальці, коли відкривав вікно. Все таке свіже! Це ж так приємно знати, що в нашій кімнаті ніхто й ніколи раніше не жив, правда?! І тому це справді наша і тільки наша кімнатка! Зіночко! Я просто не знаходжу слів... І може зовсім не треба слів! Адже ж ми так швидко побачимося, правда?.. Що всякі слова супроти того! Моя зірочко! Яка шкода, що я приїхав над самий ранок, і ще не бачив, яке тут зоряне небо! Але це легко уявити! Адже ж й ти в мене, як зірочка! О, як я себе чудово почуваю! За два дні я приступаю до своїх обов'язків. Зов-

сім не хвилююся! Мені здається, що тепер я справді зможу гори перекидати! Без жарту! Ах, швидше б тільки ти тут була! Це все! І тоді ти сама в усьому переконаєшся! Одним словом — рай земний! І, що в порівнянні з ним небесний?! Ця реальність з найзапеклішого мракобіса, що вірить в чорт-зна що! — така реальність земного в одну мить виб'є з голови усі до решти абстракції про всяке потойбічне й небесне! Яке тут чудове небо! Ах, його, як і тебе можна тільки обцілувати! О, не треба мені казати, як я тебе цілую! Ти знаєш! Зіночко, а тепер без жартів... Отже... Вибач, але я ніяк не можу зібратися з думками... Але треба... Ціла низка справ. Насамперед..."

Він раптом замовк і прислухався якусь мить. Десь поблизу грала музика. Він насторожився і навіть трошки піднявся з стільця.

Барабан бив розмірено в такт найповільнішому, яке тільки може бути, крокуванню... І музика була надто понурою, щоб ту ж мить у ній не впізнати похоронного маршу...

Він швидко пройшов до вікна і виглянув. За галузками дерев тяглася шеренга якихось людей, що рухалися повільно за білим катафалком, у якому стояла труна... Люди майже всі були в чорному, і тільки мідні труби гостро виблискували золотом і сріблом. За катафалком плакала ще молода жінка. Її тримали під руки два чоловіки. На руках одного з них була дитина. Дівчинка зовсім не плакала. Вона в такт музиці махала рученятами...

Під удари барабану процесія пройшла мимо будинку і потяглася далі алеєю, геть аж туди де алея ніби потопала в густоті якогось парку.

Він повернувся до кімнати і знову сів до столу. Якусь мить він задумано дивився на лист, потім нахилився, щоб щось дописати, але ту ж мить здригнувся всім тілом і насторожився.

Удари барабану, що віддалювалися, ніби знову почали повільно — удар за ударом — зближатися... І знову музика — все ближче і ближче, хоч і дуже повільно... І знову в цій музиці легко можна було впізнати звуки похоронного маршу... Але цим разом оркестра була з тарілками... І з кожним ударом цих тарілок щось, ніби відгукуючись, деренчало на вікні... І все ближче і ближче, і голосніше...

Він кинувся до вікна...

Майже те саме. Ще одна процесія, бо перша була без прапорів, хоч і з оркестрою. Цим разом несли багато вінків з червоними стрічками... І цим разом чомусь ніхто не плакав за труною... І оркестранти з трубами, начищеними до золотого блиску, усі були у військових одностроях...

Він ще довго дивився вслід довгій процесії, аж поки вона не зникла з його зору, і замість неї під вікном не з'явилася ще одна, але цим разом зовсім без оркестри, зовсім без квітів, і без розкішного катафалку... Просто — звичайний віз. Труна на возі. І дві баби за возом. Одна з них невтішно плакала, а друга її підтримувала під руку і також плакала. Спереду на кінчику воза сидів якийсь дядько й підганяв коня... І вся ця група — кінь і три людини рухалися, ніби кудись поспішали... І дві баби, ніяк не встигаючи за возом, то підбігали, то знову лишалися далеко за возом...

Він кинувся до кімнати. Потім швидко збігав сходами в під'їзд. І, мало не збиваючи в дверях з ніг двірника, вибіг на вулицю.

"Що ж це?.." сказав він, здивовано поглянувши на двірника і кивнувши на двох бабів, що саме підбігали за труною.

"Це?.. Похорон... Ви ж самі бачите, що похорон..."

"Як же це? Похорон за похороном?.. Це ж..." вирвалося у лікаря другого рангу. Двірник усміхнувся і промовив:

"Від десятої починають..."

"Ні, ви мені будь ласка поясніть!.." мало не задихаючись промовив лікар і тривожно подивився в обличчя двірникові. Той так само усміхнувся і зовсім спокійно промовив:

"Що ж тут пояснювати — он там кладовище..."

І показав рукою на алею, де ще можна було догледіти двох бабів за возом.

"І... і... і це так кожного дня?.."

"А вже ж, що кожного! Смерть, товаришу командире, той... не розбирає... Яке їй діло!" — відповів двірник і, взявши зручніше мітлу, почав підмітати розгублені квіти. 1953

А. ЛЮБЧЕНКО

ЩОДЕННИК

20. 10. 43.

Вчора приїхав зі Львова...

(Тут пропускаємо одну сторінку густописаного рукопису інтимних записів автора. **Ред.**)

У Гординських застаю М. Поцілувались. Каже, що його творчого вечора не буде — він образився на Лужницького, який нещодавно в "Краківських Вістях" написав статтю, де лаяв українських поетів за зловживання образом "вітру" — заодно згадав і "емігрантського поета М-ка". Я спробував його переконати, що це — дурниця, але він амбітний. Він уже був і погодився, та пізно, бо вечір однаково відкладено. Читав мені листа від Донцова з Праги. Лист розумний і злий. Лає, як і завжди, галицьку міщанську обмеженість. Дружину його (Марійку), здається, заарештовано.

Йдемо з М. до видавництва. Веде мене під руку й вибачається, що був таким нервовим улітку. До Львова переїздити знову вагається, я не заперечую, навіть кажу, що тепер уже, з огляду на загальну ситуацію, не заохочую його, не натискую. У видавництві радісна зустріч з Веретенченком, Одарченком, С-ом, Шлемкевичем, Струтинською. С. показує мені

друге видання "Вертепу". Обід у клюбі. Зустріч із Г. Костюком, Ковальовим, Дубровським (головою "Просвіти" з Харкова). Костюк розповідає про Жоржа й маму, — вони їхати далеко не схотіли, до М. Я. мали упередження. Йду до І...ї в "картштелле", дарує мені панчішки для Леся й німецьку продуктову картку, запрошує на завтра на чай. Увечорі побачення ще з багатьома в клюбі, де відбуваються збори письменників і де Мартинець, голова клюбу, інформує про запровадження в Галичині особливого стану. Мовляв, єдиний досі спокійний закуток Європи — Галичина — починає вулканізуватись тобто, правдивіше — **"волинізуватись".** З 18. 10, отже, настає винятковий стан репресій, а тому, що тепер може бути дуже швидко знищено дуже багато українців (зокрема інтеліґенції), то обов'язком письменників є на сторінках преси всіляко застерегти цю інтеліґенцію й масу від нерозважних вчинків, що можуть призвести до знищення. Настрій у присутніх притлумлений, понурий, розгублений. Ніхто не хоче брати слова для обговорення. Нарешті виходить І. В. (письменниця, що тепер в Україні. **Ред.**) (її чоловіка цими днями взято закладником після вбивства у Микуличині 6 поляків, і тепер вона оббиває пороги Гестапо та прокуратури у Львові, щоб чоловіка врятувати). Вона говорить просто й розумно: жаль, мовляв, що тут у залі серед присутніх нема підповідальних німців — з ними передусім треба було б поговорити. І взагалі треба справу брати з первопричини — причому тут письменник, коли лінія влади щодо українців найприкріша. Чи будем посідати пронімецьку орієнтацію чи ні, а все одно нема гарантії, що тебе першого-ліпшого дня не схопить закладником чи просто так Гестапо. І взагалі, як трохи грубувато каже народня приказка: "Навіщо силувати дівку, коли парубок не хоче?" Її виступ мав успіх. Ще кілька слів сказав Семчишин, згадавши й про мене: "І Любченко, і Косач і В-е можуть дати незабаром блискучі твори, але це справи не врятує. Треба усунути головні причини лиха, а не обдурювати себе марними надіями". Настрій ще більше занепав. Розійшлись геть розчаровані і стривожені, ждучи від нині найгіршого. Другого ж дня (18. 10) почали німці й українська поліція скрізь на вулицях перевіряти документи й обшукувати. Тільки й чутно: "Генде гох!" І того ж вечора, кажуть, з автомата обстріляно ч. 10 трамваю, вбито водія й німецького унтерофіцера. Діють, звичайно, поляки.

Другого дня: неділя, сонце, хоч холоднаво. О 9-й зустріч із С., йдемо до св. Юра на богослуження, потім гуляємо в парку при Юрі. Вона обіцяє приїхати до Моршина. Вона проводить мене до вулиці, де жив Новаківський, і дорікає, що я похмурий, мовчазний (а мені болить душа від усього і болить під грудьми — знову вегет. невроз, бо починається холод). Далі навідуюсь до Литвиненка — лежить хворий, плеврит. Просить швидче прислати з Моршина погруддя, щоб встигнути на виставку. П'ємо чай. Далі: зустріч з Єндиком у тому ж саду, трохи прогулюємось, задоволено спостерігаємо, як маршерує великий загін української поліції коло університету. Браві хлопці й горласто співають. А поляки на хідниках скривлено одвертаються. Обід у клюбі, розмова з В. й Керницьким. Візита до І-ї, потім до С. — добрий напій: коньяк із солодкими жовтками, дуже смачні булочки. Увечорі у Гординських — жвава приємна бесіда: Д. Гординський, М-к, Гірняк, я. Приходить о 9-й Славко дуже схвильований — його ледь-ледь не вбили...

Зрання — видавничі клопоти. Зустріч з О. біля театру (вона подзвонила й призначила). Йдемо Мар'яцькою площею наструнчено й озираємось... (Пропускаємо тут кілька рядків інтимних записів. **Ред.**). Потім, по обіді — зустріч з М. Який сумбур! Засипала мене градом різкеньких слів, почала виправдуватись, чому не привезла мами. На допомогу покликала ще якусь Іну, дівчину з Києва. Обидві розповідають, що була можливість і мамі і Жоржові вчасно виїхати, але Жорж крутив, збивав маму з пантелику, сам бігав до краю розгублений, нервувався, дотягнув отак справу до останнього дня, а тоді сказав, що хоче кінчати самогубством... (пропускаємо кілька рядків. **Ред.**) Я подякував М. за клопоти і сказав, що не маю на неї лихого серця. Вона ж почала розповідатп, що я не маю друзів: одні вважають мене за людину з характером і доброго письменника, інші ж лають, що мало зробив, що я егоїст і хитрий дуже і тому зумів крутитись серед більшовиків. Наплювать! Був би я м'якою посередністю, не йшов би пробоєм, то ні в кого й мозолі не боліли б, ніхто й не сичав би. Ото було б найгірше. А згодом, як почало темніти, М. почала монотонну... (пропускаємо пару рядків. **Ред.**). Відчувши, що повівся занадто різко, попробував заспокоїти її лагіднішим тоном. Вона певна, що більшовики будуть у Львові і пропонує мені їхати на Прагу. (Тут півтора рядки рукопису старанно закреслено. Далі ми півтора рядки пропускаємо. **Ред.**).

Увечорі в клюбі багато говорив з Костюком. Він попереджав мене щодо К-а — к... Справді таки, просочилось вкупі з іншими евакуйованими чимало шумовиння, яке слід було б одразу знищити, бо це продажні, злочинні елементи. Не встигли приїхати, а вже повно фіскальних доносів на своїх же. От с.!

Вертав з клюбу темними непривітними наїженими вулицями. Ще година восьма, а людей зовсім мало, і на хідниках раз-у-раз чути "Генде гох!" та видко підступний поблиск ліхтарок. Десь лунають окремі постріли. Тяжко, тривожно тепер у Львові. Довга розмова увечорі з М-м. Він мені розповідав за Петлюру, який складався з Петлюри-вождя і Симона Васильовича — ліберального, трохи м'якотілого інтеліґента. Дуже цікаво розповідав за Василя Тютюнника. Читав свої вірші останніх років. Є хороші речі. Розпитував за

нову партію евакуйованих з Києва, з якими частково вже запізнався і які його розчаровують. Врешті каже: "Ні, бачу, що тільки група Хвильового — справжні люди, тверді українці." Він походжав гордовито, часто стаючи в позу — він любить позу, любить хизуватись. Я за цим разом був спокійний і небалакучий. Взагалі почуваю, що довкола мене обставини дещо міняються в гірший бік. Та це й природньо в наших українських умовах, зокрема галицьких, спочатку довкола тебе спалахне аж надто велике захоплення, а потім (і то дуже швидко) настане спад, що тільки зайвий раз потверджує несталість думки й почуттів. Крім того, нові землячки, що тепер приїхали, мимоволі будуть невдоволені, що я краще забезпечений і улаштований, ніж вони. — А чому не ми? — виникне пресловуте обурливе запитання (всі ж, мовляв, рівні, як звикли теоретично практикувати під совєтами), і посиплються різні інсинуації, нарікання, підшепти, доноси. Знаю вже добре. От і можуть виникнути упередження до мене, тимчасова бодай підозрілість. Але... наплювать! От, прикладом, як виїздив від Г-х, стара пані спитала мене, чи багато ще залишилось у них моїх речей. — Одна валізка з книжками, — кажу, а сам думаю: чому питає? Ніколи ж не питала. Чи не нагадує, щоб забрав швидче. (Пропускаємо 16 рядків рукопису. **Ред.**)

На двірці, щойно вийшов із трамваю, — а назустріч О. Приїхала провожати. Така приємна несподіванка! Йдемо, а вона сторожко озирається, бо якраз в цей час потягом від'їздить сестра її чоловіка. Боїться, а проте прийшла. Провела аж до вагону, купивши собі для виходу квиток на якусь найближчу станцію, бо перонівок не видають. О, жіноча заповзятливість і винахідливість! Попрощались тепло, умовились листуватись. Їхав голодний, як пес — нічого від рання не їв, крім малесенького шматочка булки. У Стрию лише закропився парою пиріжків у В.

Вдома застав два листи від Г. — тривога, чому не пишу, підозри, докори. І лист від Ніни з Десав. Лист розумний, достойний — перший такий лист. Вона, бачу, дуже страждає. Сьогодні ж уперше за весь час послав їй великого листа, у якому докладно повідомив про Лесика, послав також його і своє фото. Вона — мати, вона зрозуміла свої хиби та помилки і вже достатньо спокутувала їх. Вона... здається, вже стає розумніша. Може з неї справді вийде добра українка, — тоді я їй багато чого подарую і постараюсь забути.

Вчора в Стрию на двірці, коли я стояв у черзі на вихід після львівського потягу, помітив у вікні вагону ("нур фюр Дойче"). С. Т. Вона їхала на Дрогобич. Я привітався. Я був близько, але вона мовчала, не сказала, чи приїде до Моршина. І раптом з потягу я відчув, що щось сталось, що між нами вже є якесь **неприємне напруження. Я ждав, а вона все** мовчала. Я мовчки попрощався і пішов, не спитав. Сьогодні вона обіцяла подзвонити і не подзвонила. Так. Щось є. Хтось щось набрехав. Але годі цього всього. Треба сідати до роботи.

У німців справи, бачу, день-у-день гірші — не лише на фронтах, але й всередині країни. Починається кінець. Починається безлад, розчарування, перша паніка. Починається дедалі сильніший повстанський рух. Починається відчутне вже наближення більшовиків. Починається втеча заможніших до Словаччини й Праги. А я починаю братись до пера — систематично, невідступно, як слід. Зроблю бодай те, що дозволять час і обставини.

Л. ІВЧЕНКО

ЧИ ПРАВДУ НАПИСАВ ІНЖ. К. ТУРКАЛО ПРО ПІДСУДНИХ СВУ

Інж. К. Т. Туркало у своїх "Спогадах з судового процесу СВУ" наплутав дуже багато. І це зрозуміло. Спогади можна писати тільки про те, що людина чула й бачила. І коли б К. Туркало писав спомини про те, що він чув і бачив на допитах, за лаштунками суду чи від своїх сусід по камерах у в'язницях, — це був би цікавий фактичний матеріял, живий і точний, на якому майбутній історик міг би будувати свої розшуки над тим, що таке був цей процес СВУ і для чого його було влаштовано.

Але, на жаль, К. Туркало "згадує" те, чого він не знав, і береться за завдання, для якого не має жодного матеріялу: він хоче дати психологічні характеристики людей, з якими до процесу або зовсім не зустрічався, або зустрічався дуже мало й тільки в офіційних справах. Обіцявши в підзагалавку дати спогади з судового процесу, К. Туркало фактично пише не те, що було в залі суду чи в льохах ГПУ, а те, що він чув з переказів, — головним чином уже на еміграції.

У таких умовах у ці "спогади" К. Туркала вкрадається багато поверхових, необгрунтованих тверджень, чуток і просто пліток, невірних деталів та інформацій.

Безперечно, всякі спогади — річ дуже суб'єктивна і в кожних можуть бути невірні висновки чи характеристики людей. Але "спогади" К. Туркала характерні тим, що в них дуже мало сказано доброго про всіх учасників СВУ. Більшість з них виходить із цих спогадів очорнені, забруднені облаяні такими словами, як "обмежена людина", "слабодухий", "наївний" і т. д. Приліплюючи такі етикетки, К. Туркало пише, що він має на увазі подати "зовнішню сторону учасників процесу СВУ та коротеньку біографічну характеристику". Але насправді К. Туркало дає внутрішню психологічну характеристику людей, яких він здебільшого добре ніколи не знав. Ті, кого К. Туркало знав, усі мають добрі характеристики: Холодний,

Голоскевич, Ганцов, з якими К. Туркало співпрацював в Ін-ті мовознавства. Виглядає так, що про інших К. Туркало дав у своїх спогадах або чутки, які зібрав після процесу, коли мало було об'єктивности або свої власні враження, які також не були об'єктивними. Але й ці чутки і ці враження подано, не як такі, а як категоричні твердження і характеристики людей, які можна було б дати, хіба знаючи тих осіб досконало кілька років.

Процес СВУ, як процес проти національної патріотичної інтеліґенції, відбувся в Україні приблизно в той самий час, коли подібні ж процеси відбувалися і в інших національних республіках СРСР, у Білорусі, в Середньо-Азійських республіках, Вірменії, Татарії тощо. Москва, очевидно, дала наказ ГПУ "ліквідувати буржуазно-націоналістичні елементи", що й було виконано. У тих роках ГПУ ще не було дано дозволу бити людей, принаймні, з тих, що були на процесі ніхто не говорив, що його били. Система була інакша. Кожного арештованого викликали й казали йому писати про той чи інший факт, про який ГПУ довідалося ще перед тим. Люди або відмагалися й відмовлялися писати, заявляли, що нічого не знають, або починали одразу ж писати те, що було, або часом навіть те, чого не було, лише щоб догодити ГПУ. Люди в СВУ були різні і ГПУ, за улюбленою своєю тактикою, шукало найслабшої ланки, яку найлегше було зламати і потім, тими свідченнями, шахувати інших.

Серед "верхівки" СВУ такою найслабшою ланкою був В. Ф. Дурдуківський, близький приятель Єфремова, який жив разом з ним довгі роки і не мав від Дурдуківського майже жодних таємниць. Для лікарів — такою слабкою ланкою був, мабуть, Підгаєцький, який мав величезні привілеї, порівнюючи з іншими в'язнями: йому передавалися газети, давалися побачення з жінкою, про які сам слідчий дзвонив до неї, він писав жінці у листах: "Роби все, що тобі скаже Еммануїл Мойсеєвич" (слідчий). У справах літературних, такою слабкою ланкою ГПУ зробило Шила, редактора Держвидаву, якого тягали на допити щодня протягом усього першого місяця після арешту.

Ми, жінки, знали це, бо тоді відносини були ще релятивно "ідилічні" — ми стояли під Лук'янівською в'язницею в Києві, по другий бік вулиці, у садку, що був вищий від будов. Звідти можна було бачити поверх цегляного муру та кого саме виводять із в'язниці і садовлять в автомобіль. До того ж Шила возили завжди не "чорним вороном", а особівкою, і ми бачили його, коли авто проїздило повз нас. Коли інших, сильніших, ГПУ брало на допит, то воно мало вже свідчення перших, якими воно оперувало, як доказом, що "нам усе відомо і вам нема чого більше мовчати". Таким чином, для цих останніх починалася важка гра, у якій усі козирі були в руках ГПУ. Арештовані бачили й читали свідчення тільки тих, хто понаписував багато, і ніколи не знали, що пишуть ті, які тримаються і не заломилися, яку лінію вони ведуть, що заперечують, та про що пишуть. Тому кожний грав гру навманні, без усякого, звичайно, контакту з іншими, і безперечно, що кожний потрапляв у пастку. До того, навіть свідчення тих, що одразу ж почали писати стоси признань, давалися арештованим тільки на прочитання, і зараз же відбиралися. Отже, у того, хто прочитав їх, складалося загальне враження, що той "розповів усе", але не було змоги точно вивчити, що саме і про кого він написав.

Так, наприклад, з приводу зібрання в пам'ять Петлюри, що справді було в помешканні Черняхівських, М. Івченко, маючи враження, що там подані всі імена присутніх, написав, що там був і Моргуліс, а потім дуже мучився, що то він засадив туди Моргуліса, і тільки коли Моргуліса випустили через місяць після суду, — він трохи заспокоївся. З другого боку, Кривенюк серед присутніх на тому засіданні, очевидно, маючи враження, що вже подано імена усіх — згадав і мене, про яку ніхто більше не згадував. Це було великим козирем у руках слідчого Долінського, який все лякав чоловіка, що він має всі підстави арештувати мене, якщо той не буде більш згідливий і не буде писати признань.

Я навмисно згадую тут ці факти, щоб стало ясно, наскільки навмання мусіли діяти, писати, відповідати чи не відповідати всі підсудні. ГПУ знало точно, що саме воно мусить зробити, воно йшло до виконання завданого згори завдання всіма способами і маючи перед собою всі матеріяли. Арештовані ж блукали напомацки, намагаючись писати тільки те, що вже написано, потверджували те, чого заперечувати вже не було можливости, але брати на себе рівно стільки провин, скільки вже не можна було обминути, і намагатись грати сво югру так, щоб не обтяжити ні себе, ні інших. Безперечно, вони згори були засуджені на прогру. До того ж вони довго не знали куди гне ГПУ, чого саме воно хоче. Навіть коли в газетах з'явилося офіційне повідомлення ГПУ про СВУ, — вони в тюрмі, — принаймні М. Івченко так говорив мені, — нічого про те не знали.

Далі, хоч ГПУ ще тоді не било арештованих, воно мало інші, не менш жорстокі й вірні засоби ламати людську волю. Воно могло кинути людину у льох, де не було жодного світла, крім тих хвилин, коли приносили передачу. Тоді на три хвилини світили лямпочку, щоб арештований міг розписатись: "Усе прислане одержав". Після цього знову наставала темрява, у якій пацюки бігали по арештованому, що лежав на підлозі. Він відчував, що він — ніщо і що нема сили, яка могла б його звідси вирвати. Власне, оце почуття повного безсилля й безнадії було найкращим фактором у користь ГПУ. Проте, багато з арештованих не здавалися психологічно, а продовжували свою гру, і багато з них виграло, бо не сказали ні проти себе, ні проти інших більше, ніж уже було відомо.

К. Туркало знає це, бо пройшов сам усі ці стадії, і повинен був би знати, що слабші ланки заганяли сильніших у безвихідь, і що раз ГПУ мало завдання зробити одкритий показовий процес СВУ, то воно його, в тому чи іншому складі підсудних, зорганізувало б. Тисячі людей було розстріляно й заслано, яких ніколи не було на процесі, і про яких ніколи не було згадано в пресі. Це були саме ті, що не хотіли признаватися, ті, що трималися твердо і не здалися. На одкритий процес

в Харкові взято тільки тих, що "призналися", у тому числі й інж. К. Туркала.

Коли з такого погляду підійти до процесу СВУ — то він виглядатиме зовсім в іншому світлі. Звичайно, ми всі, що були на волі, були страшно розчаровані поведінкою й виступами підсудних, тим, як вони за висловом Ніковського, "самі підносили набої, якими їх розстрілювано в суді". Це був один із перших процесів із загальним признанням підсудних, і таке враження тоді було зрозуміле.

Але після того відбулося вже сила інших таких самих процесів, де всі підсудні так само признавалися і підносили набої для свого розстрілу, отже, тепер, після такого досвіду і стільки років, ми не можемо судити своїх людей по тодішньому першому враженню, а тільки в порівнянні до інших пізніших процесів. К. Туркало має у себе стенографічний звіт з СВУ — коли б він порівняв його з газетними звітами з інших процесів, то мусів би визнати, що українцям нема чого соромитися за своїх представників на процесі — вони виявили далеко менше принизливости, далеко менше "каяття", менше похвал на адресу своїх тиранів, ніж, наприклад, на процесах старих більшовиків — чи правих, чи лівих — однаково.

Натомість, К. Туркало, що сам був на процесі, отже, сам підписав таке саме признання, як і інші, стає в позу судді й прокурора. Він, сидячи в Америці, обвинувачує своїх товаришів недолі, більшість яких уже загинула.

Тепер подивимося, скільки фактичної правди є в його обвинуваченнях.

По-перше, К. Туркало дуже часто пов'язує тих чи інших осіб, яких згадує принагідно, з ГПУ, створюючи таким чином враження, що серед українського суспільства було багато таких. Так, говорячи про доньку Ніковського, Галю, він пише: "А донька (Ніковського) вийшла заміж за якогось чекіста". Звідки К. Туркало взяв це? Становище цієї дівчини було дуже трагічне: у яких 16-17 років вона опинилася одна, без грошей, без родини, без всякого фаху, з іменем, що закривало перед нею всякі можливості знайти будь-яку працю. Вона звернулася до мене, щоб дістати їй десять передплатників для приставки книжок з бібліотеки додому. Тоді бібліотека почала приставку книжок додому, але кожна така розношиця мусіла завербувати десять передплатників до бібліотеки. Я дістала їй серед моїх знайомих десять таких осіб, один з яких, — В. Чудинів, — зараз є в Америці і може це потвердити. Таким чином, Галя мала якийсь час можливість існувати. Але незабаром після процесу я втратила її з очей, бо тоді почалося для нашої родини таке важке життя, що вже не було змоги нікому допомагати, навпаки, наша допомога могла тільки ще погіршити її становище. Я чула тоді, що Галя виїхала на Одещину, до якихось своїх родичів по матері, чи, може, й по батькові. У всякому разі, тут в Америці зараз живе п. Гермакова, брат якої учився в школі разом з Галею. Цей брат зустрів якось Галю в Києві десь в 1936 р. дуже худу, бідно вдягнуту і, взагалі, з виглядом людини, що вже впадає в останні злидні. Це — факти після яких важко повірити в шлюб з чекистом.

Єдиним фактом виходу заміж одної з українок з СВУ за гепеушника — був шлюб небоги Дурдуківського. Розповідали, що вона так гаряче оборонялася на допитах, і так завзято себе поводила, що він закохався в неї, добився її звільнення й одружився з нею. Не знаю, наскільки правди є в цих подробицях, але факт, що її випустили з тюрми і вона вийшла заміж за одного з тих, що її арештував.

Так само К. Туркало пише, що невістка Оксани Стешенкової, жінка Ярослава Стешенка — "у якійсь мірі спричинилась до арешту Стешенкової і Старицької-Черняхівської" після початку німецько-совєтської війни. Тут же він додає, що вона, ця невістка, "як казали люди, співробітничала в НКВД". Я ніколи не бачила тої невістки і не маю спеціяльних причин за неї заступатися, але хочу подати факти. Ця невістка лишилася жити з Старицькими і Стешенковою після того, як арештували і заслали її чоловіка Ярослава Стешенка. Вона їздила з Старицькою по Сибіру, коли та розшукувала свою доньку Рону. Коли Старицьку і Стешенкову арештували в першу ж ніч після оголошення війни, ця Маруся, будучи жидівкою та ще й нібито енкаведисткою, могла б і мусіла б негайно евакуюватися. Та вона лишилася жити в Києві і була розстріляна німцями як жидівка. Чому на цю жінку, що вже не може оборонити свого імени, К. Туркало вважає потрібним приліпити наліпку "енкаведистки" — невідомо. І які він має до того підстави, крім анонімного "казали люди", — теж невідомо.

Також невідомо, які докази, крім "казали люди", має він на те, що Ніковський "здається вже з 1936 чи 37 року працював у Ленінграді при філіялі Російської, чи то пак Всесоюзної Академії Наук"? Я тільки один раз чула від одного з наших письменників, у якого образи фантазії легко перемішуються з фактами дійсности, що нібито, бувши у Ленінграді, він зайшов до Публічної Бібліотеки, і там, у якійсь далекій кімнатці, раптом побачив Ніковського і Зерова (!), що спокійненько й весело працювали там. Знаючи, що цій людині скрізь і завжди ввижаються агенти НКВД, я не надала найменшого значення цим розповідям. Тепер цікаво було б знати, якими свідченнями чи фактами може К. Туркало обґрунтувати своє твердження про Ніковського? Становище Ніковського на суді було найважче: колишній прем'єр УНР, що повернувся в Україну після амнестії, колишній редактор "Ради", співробітник Чикаленка, він був під найбільшою загрозою і в найбільшій небезпеці з усіх підсудних. Правда, беззаконність ГПУ показала пізніше, що воно однаково засуджувало й тих, що нічого не робив проти них, і тих, хто дійсно виступав проти них у час існування самостійної української держави. Але, логічно думаючи, Ніковський мусів сподіватись найбільшої кари.

Я особисто знаю одну подробицю, яка несподівано дійшла до мене. Слідчий дав мені побачення з чоловіком незадовго перед тим, як його повернули назад до Лук'янівки, а потім вивезли до Харкова. Коли мене впустили до ГПУ і повели до кімнати слідчого Долінського, то гепеушник, що мене провів, вийшов з кімнати і сказав:

— Товаріщ Долинскій сейчас занят. Подождіте сдєсь.

Я сіла на лавочці, що стояла в коридорі, а цей проводир дав мені навіть якусь газету почитати, поки я чекала. Але я не встигла ще навіть розгорнути газети, як із-за рогу коридору вийшло двоє слідчих — Правдін і Брук, — які вели справи найважливіших підсудних. Вони, очевидно, не сподівалися, що в коридорі може бути хтось сторонній, бо продовжували весело свою розмову. Я почула, як один сказав:

— Ну, я думаю, что за пару днєй я уже буду іметь всє подпісі.

На що другий відповів:

— У меня тоже всьо в порядке. Сєгодня должен подпісать Ніковскій.

Тут вони побачили мене і раптом спинилися.

— Ви что тут дєлаєтє?

— Слєдователь Долинскій сказал мнє подождать сдєсь.

— Ви тут не можетє ждать. Пєрейдітє сюда.

Вони завели мене в якийсь темний закуток того самого коридора, де майже нічого не було видно. На всякий випадок я розкрила газету так, щоб мене не було за нею видно, думаючи, що може ще щось почую, як мене не будуть бачити. Але мене зараз же покликали до Долінського, і я думаю, що Правдін і Брук зробили йому зауваження, що він дозволив мені стак сидіти на проході в коридорі.

У всякому разі, вже незадовго перед вивозом підсудних до Харкова Ніковський ще **не підписав** признання, а це значить, що він ще думав якось об'грати ГПУ. Щодо того, щоб у 1936 чи в 1937 роках Ніковський міг би працювати на волі, то це виглядає дуже неймовірно, бо вже від 1935 року почалися повторні арешти багатьох, хто відбув свій перший термін заслання і був уже на вільному поселенні. До того ж у 1937 році вже лютувала єжовщина, коли вимітали всіх і вся а перш за все тих, хто був уже раз суджений. У 1938 р. єжовщина була ще страшніша, так що я ніяк не можу повірити К. Туркалові, що "вже все було підготовано до переїзду Ніковського до Києва, та цьому на перешкоді стала війна". Дожити, навіть несудженій людині, від 1937 до 1941 р. було в СРСР великим чудом, а не то, що людині, засудженій по СВУ. Тоді летіли голови начальників НКВД, як Балицького чи Успенського, а де вже там сподіватись, щоб уцілів Ніковський. Знову — К. Туркало подає чутки, і до того ж чутки, що кидають чорне, брудне світло на колишнього прем'єра УНР.

Так само майже стоїть справа з В. Чехівським. К. Туркало винуватить Чехівського "у великій наївности", бо той "розійшовся довгим словом, на глум виставив свої заслуги, як соціял-демократа". Тимчасом, цілком зрозумілим було, що людина, яка більше працювала в підпільній роботі, як ті, що взялися тепер її судити, хотіла показати їм, що вона мала більші заслуги і чистіші ідеї, ніж вони самі. До того, повторюю, це був ще один з перших процесів, коли люди ще думали, що революційні заслуги, соціяльне походження чи допомога революціонерам чи жидам мають бути враховані підчас винесення вироку. У той час, як ГПУ і преса виставляли підсудних, як "зграю оскаженілих собак", буржуїв, контрреволюціонерів, щоб тим скерувати проти них широкі маси, було цілком на місті показати, що, навпаки, це були люди передові, ідейні.

Незрозуміло, чому К. Туркало дає такі добрі — з нашого погляду — і такі небезпечні з погляду підрадянського громадянина характеристики людям, які лишилися в Україні? Якщо вони ще живі, то це може бути для них дуже нездоровою прислугою. Тих, хто лишився там, краще нам тут не чіпати, в усякому разі не давати нічого поза тим, що стояло в обвинувальному акті.

Дуже цікаво, як К. Туркало розправився з Івченком: "Індивідуаліст з диктаторськими нахилами", якому "усі в родині мали бути на послугах." Звідки К. Туркало це знає, коли він ні разу у нас в хаті не був і жодних знайомств ми з його родиною не мали?! Ближче я познайомилася з його дружиною вже після арешту наших чоловіків, під стінами Лук'янівки чи в сторожці ГПУ. Вона мені дуже подобалася своєю енергією, витримкою, твердістю. Але після того, як чоловіки наші вийшли на волю, ми зустрічалися дуже мало, бо кожну родину переслідувала своя біда, з якою, дай Боже, було якось справитись.

До того ж, у культурних народів не вживано влазити в інтимні деталі особистого життя письменника до 50 років після його смерти, бо ще можуть бути живі люди, яких ці деталі можуть зачіпати й ображати. К. Туркало очевидно про такі правила нічого не чув, а вирішив пустити в хід усі сплітки, які міг зібрати від балакучих старушок на еміграції. До того ж він переплутав факти: Він пише: "Змушений покинути Київ і стати до іншої, нелюбої йому праці, він (Івченко) почав хворіти, за якийсь час надійшло психічне зрушення і... він помер". Все це чиста вигадка, тимбільше незрозуміла, що К. Туркало питав мене про смерть чоловіка і **я йому сама подала факти,** а саме, що М. Івченко помер **"від карбункула на вехній губі"** прохворівши тільки 4 дні. Якось воно виглядає так, що К. Туркало конче хоче зробити з підсудних СВУ якихось нездалих, дурних, підлих або божевільних людей. Якщо вже не міг зробити з М. Івченка сексота, так призвів його до божевільні. І цього разу вже не на підставі якихось чуток, а **виразно всупереч точним фактам,** які в нього були, і які я зараз можу потвердити посвідкою про смерть, виданою з ЗАГС-у.

Так само і з д-ром Кудрицьким, який одбув своє заслання, як і всі інші, а потім виїхав до Криму, де й працював лікарем до самої смерти. Ні, К. Туркало кидає брудом ще в одну мертву людину і пише: Кудрицький був дуже недалекий". Ще один підсудний СВУ скинутий з рахунку, уже не як божевільний, а як дурненький! А тимчасом, тут, на еміграції є кілька лікарів, що були учнями д-ра Кудрицького, коли той був асистентом професора по катедрі діягностики, і мають найкращі спогади про нього, як про дуже талановитого педагога, якого студенти дуже любили. Отже, знову факти заперечують те, що К. Туркало написав — і К. Туркало міг про ті факти довідатись і не писати неправди на мертвих людей.

Що К. Туркало не дуже дбає за те, що б знати

факти, доводить і те, що він писав про брата С. Єфремова — Петра. Після відбуття заслання, П. Єфремов вибрав собі осідком моє рідне місто, Маріуполь. Коли я довідалася про це, то просила свою маму допомогти йому. Йому підшукали роботу і влаштували на мешканні в одного шевця. Там він прожив до 1935-36 року, коли його арештували знову, і вже більше чуток про нього не було. К. Туркало мігби призбирати далеко більше фактів і дати точніші відомості, коли б був зацікавлений у правді і фактах.

Але ні, К. Туркало не цікавиться фактами, які могли б викликати у читача симпатію чи пошану до підсудних СВУ. Натомість, він вставляє в свої "спогади" такі факти, які не мали жодного відношення до процесу, але які виставляють учасників процесу в неприємному чи смішному світлі. Чому, пишучи про Г. Холодного, К. Туркало не згадав, що Холодний був тим підсудним, який в перший день процесу заявив, що не визнає своєї вини, і яку метушню це викликало в гепеушників, та яку сенсацію в публіки. Правда, на другий день Холодний уже заявив, що признає свою провину, але всі вже відчули, що тут справа неясна і що признання вирвано від людини силою — мабуть, загрозами пошкодити родині, як то було і в випадку з Івченком.

Чому К. Туркало старанно обзиває Іваницю "срібролюб і промітний", що "українізацію України використав максимально", а вдачу мав таку важку, що "давалася в знаки сусідам-мешканцям"? Яке все це має відношення до процесу СВУ і як воно одбилося на поведінці Іваниці? К. Туркало там зазначає, що Іваниця на процесі тримався спокійно. То для чого перед тим дати оті зневажливі, дрібні пльотки про характер людини, яка так тяжко потерпіла? Чи всі, що згинули в німецьких концентраках мали янгольські характери або були бездоганні в своєму приватному житті чи в способах заробітку своїх маєтків? Але вони стали жертвою німецької расової ненависти і їх згадують з жалем і співчуттям, як такі жертви, не бруднячи їх пам'яти тим, що вони лябили гроші.

Чому, пишучи про Слабченка, К. Туркало називає його "громадським академіком", пише довгий уступ про те, як "більшовики, опановуючи всі ділянки державного апарату, задумали також "освіжити" ...Всеукраїнську Академію наук, підкинувши до неї надійний елемент"?... Правда, через пару рядків, К. Туркало робить оговорку, що "того не можна сказати про Слабченка, що мав на той час уже докторат з історичних наук і був знаний, як великий учений", але перше враження вже зроблено, з заплутаних викрутасами фраз К. Туркала важко добрати, що до чого, і лишається враження, що Слабченко — це якийсь неповноцінний учений більшовицького виробу, всунутий в Академію Наук, як "надійний елемент". Тимчасом, тут на еміграції можна знайти учнів Слабченка, які дуже високої думки про нього, і могли б подати про нього факти, а не словесну плутанину.

Або характеристика Отамановського: **"За нього можна було впрост сказати, що то була людина одночасно в двох лицях. Коли він хотів зробити щось таке, що було б недовподоби іншим, чи наре-**

шті перепровадити якусь таємну акцію, то він так це робив, що нікому і до голови не впало б закинути йому якесь фальшування чи здобути змогу викрити його таємницю". Я навмисно виписала таку довгу цитату, щоб показати, що коли треба когось похвалити, К. Туркало пише так, що важко щось зрозуміти. Тому далі із здивуванням читаємо: "А тим часом Отамановський Валентин був великий український патріот і борець за українську ідею". Але перед цим знову кинуто камінчика в українське суспільство, репрезентоване в СВУ: "Коли б не допомога **інших,** ГПУ ніколи не спромоглося вивести його на слизьке й дізнатися про його антибільшовицьку роботу".

Спогади К. Туркала — річ заплутана, неперевірена, де всуміш напхано те, що автор знає, разом з тим, що він почув із десятих уст; де людина, якій пощастило вирватися двічі від ГПУ і НКВД — судить і картає товаришів недолі, які від того ГПУ чи НКВД загинули, очевидно, виходячи з принципу, що "живий собака краще мертвого лева". Не думаю, щоб К. Туркало спеціяльно хотів очорнити підсудних СВУ. Але він це зробив, не маючи на те фактів і часто всупереч фактам. До того ж стиль К. Туркала такий заплутаний, так пересипаний "Гіменеями" й "Меркуріями", що часом важко буває зрозуміти його думку, а це ще більше сприяє тому, що навіть коли він хоче сказати щось добре, то враження створюється невиразне і завжди в гірший бік для описуваної людини. Такі ж спомини треба писати дуже обережно, пересіявши факти, зібравши точні відомості, які тут, на еміграції, так можна було мати.

Натомість, К. Туркало вирішив чомусь, що буде потрібним і бажаним зібрати чутки і пльотки про особисті характери людей, що згинули у зв'язку з процесом СВУ! До того ж, підібрано ці чутки однобічно, самі брудні, негативні риси, які зменшують в очах читача діячів української культури, цвіт української інтелігенції, що його викошено було одним помахом жахливої гепеувської коси. Він зовсім не турбується показати, якого страшного удару по нашій культурі було завдано цим процесом, які великі сили згинули від нього, як було перервано бурхливий процес відродження, що розпочався з 1917 року. Нема в світі людини, діяча в політиці, науці чи літературі, що не мав би якоїсь неприємної риси характеру. Янголи ще, на жаль, не родяться ні в Україні, ні в якійсь іншій країні. Вашінґтон і Ґете, Бальзак і адмірал Нельсон, Мазепа і Панько Куліш — всі вони мали свої хиби, свої вади в характерах, які виявлялися не тільки в родинних взаєминах, але і в зовнішній діяльності. Але їх народи, — і ми в тому числі, — приймаємо їх і судимо їх по тому, що вони зробили для народу, для його культури, для його історії. Наскільки діячі, засуджені по СВУ, були небезпечні для більшовиків видно з того, як старанно винищили вони всякий слід їх діяльности: їх книжки, їх статті, їх словники, саме їх ім'я. В Україні їх якби й не існувало зовсім. А на еміграції К. Туркало постарався подати спотворений, викривлений, невірний образ, доповнюючи своїми "спогадами" те, чого не спромоглося зробити ГПУ-НКВД. Я не маю на думці, що К.

Туркало є агентом, але хтось недобрий до України чи надто легковажний стояв коло нього, коли він писав свої спогади.

З усіх процесів, що їх так багато відбувалось в СРСР і в радянських сателітних країнах, **українські підсудні на процесі СВУ поводили себе не гірше, а краще, ніж інші, і виявили більше стійкости, переконання, сприту й розуму, ніж інші.** Але все це не мало жодного значення. ГПУ мало наказ "зліквідувати залишки буржуазного націоналізму" і зробити показовий процес, і воно його зробило б, хоч би мусіло перестріляти кожного десятого з підсудних, щоб змусити дев'ять інших відповідати так, як потрібно було ГПУ.

Настрої підсудних найкраще може схарактеризувати вірш, що його Щепотьєв, сусіда М. Івченка по камері, тицьнув тому в руку, підчас одної з перерв на процесі. М. Івченко пробував стукати в стіну до Щепотьєва, щоб нав'язати якийсь контакт. На це Щепотьєв написав йому:

Не стукай, о сусіде мій,
І не чекай од мене стуків,
І не буди даремних мрій
У серці, стомленім од муки.
Що я скажу? Що скажеш ти?
Які передамо новини?
Що тяжко нам у самоті,
І що життя даремно гине?
Що нам обом хотілось жить,
А не сидіти у темниці?
Що хочем ми життя творить,
А мусим гинуть у в'язниці?..

У країні, де людина не має жодної оборони, де нема закону, де адвокати просять засудити їх підзахисних, де судді бояться прокурорів, а прокурори тремтять перед НКВД, — показні прилюдні процеси не можуть відбуватися інакше, як вони відбувалися досі. Навіть американці, англійці, католицькі єпископи, що опинилися на тих процесах і мали за собою підтримку ззовні, — признавалися й поводилися так само, якщо не гірше. І ніхто цього не знає краще, як ті, що побували самі на тих процесах, як, врешті, К. Туркало.

Петро ВОЛИНЯК

Від Торонта до Винніпегу

Перша частина мого репортажу, як я й передбачав, викликала багато відгуків: частина читачів його хвалила, частина гудила. Зрештою, так завжди й буває. Але й завжди буває так, що автор схильний думати, що більша частина його читачів вдоволена. І я на цю хворобу хворію. Тож хоч одна найкраща й наймиліша моя читачка прислала мені обурливого листа за "бридливого мишачого хлостика" замість гордої й характерної брови ("Як ластовине крило!"), але я вирішив продовжувати в тому самому дусі, себто писати те, що я зумів побачити.

Тому кличу всіх тих моїх хороших читачів, які ще не зовсім розгнівались на мене, прочитати наступний розділ, що зветься:

ВИННІПЕГ — СТОЛИЦЯ КАНАДІЙСЬКИХ УКРАЇНЦІВ,

з якого читач найменше довідається про прекрасне канадійське місто Винніпег, а найбільше про те, чого він, може, й не хотів знати.

Але спочатку пару слів про Манітобу.

Мене переконували, що на заході Канади, починаючи з Манітоби, — степ. Неправда. То зовсім не степ, а рівнина, розкорчована від лісу. Хто каже, що то степ, той ніколи не бачив степу. Єдине чим Манітоба нагадує наші степи, це шляхи "грейдерки". Точно так, як у нас на півдні. Тільки тут вони якісь вузькі — не більше десяти метрів. А шляхи по 20, 45 і 60 метрів Манітобі й не снились. Причина цього для мене зрозуміла — Канада відстала країна і вона не дбає про свою оборону від американських імперіялістів. Якби, скажемо, в останніх виборах виграли "прогресисти", то тут через кожних десять-двадцять кілометрів проходив би запасний стратегічний шлях, як і в країні будованого соціялізму. І все населення за сталінським заповітом трималося б "в боєвой готовності", себто було б голодне, холодне, голе й босе і денно й нощно співало б осану Тим Бакові чи якомусь іншому прогресивному "босові".

Рослинний світ у манітобських "степах" дуже убогий. У нас було чоловік лічить, лічить ті всякі рослини, а потім безнадійно махне рукою і каже загально: "І всяке інше чорте та те, що синеньким цвіте..."

У Манітобі цього означення вживати нема потреби: флора тут дуже обмежена, порівняно до України, і цвіте оте всяке "чорте та те", здебільша не синім, а жовтим. Жовта квітка, як відомо ботанікам, рідко пахне, то, мабуть, що й на мед Манітоба бідна.

Але лишимо Манітобу, бо поїзд підходить до Винніпегу. Всі мої знайомі, що були у Винніпезі, запевняли мене: "Що? Винніпег? Та тож велике село!" І я боявся, що мені справді прийдеться назвати цей розділ "Село! Село і серце одпочине..." Але Винніпег таки місто. І місто велике. І місто гарне. Передмістя мені дуже нагадали чогось П'ятихатки. Такі само маленькі будиночки, такі само цибуля, картопля й буряки на городах... Тільки в П'ятихатках хатки менші й білі, білі... А коло хаток — звичайно, садочки. А в садочках... Але ви й самі знаєте, що в наших садочках є: не тільки солов'ї, а ще й дівчата, як солов'ї.

Тут іще є знаменита Ред Рівер, що час до часу Винніпег затоплює. Саме тепер пішли великі дощі і вода в річці аж вирує, дуже нагадуючи Кубань. Тільки Кубань не така вже "ред", а так, ніби трошки білява... У всякому разі, у Ред Рівер, як і в Кубані, купатися і небезпечно і неприємно. І де ж ті бідні винніпежці купаються?..

А ось і станція. Виходжу в місто. Пройшов трошки і опинився не денебудь, а просто на Мейн. Це було для мене справді приємною несподіванкою, бо це

означало, що я вже дома: на Мейні і навколо неї купчиться все українське життя — тут і КУК, тут і книгарні, і видавництва і більшість церков. Але вулиця Мейн має велике значення не тільки для українців, а й для всіх винніпежців. Мейн — це щось таке, як київський Хрещатик чи одеська Дерибасівська. Тільки, здається, в разів 50 довша і, напевно, в сто разів гірша. Але то нічого. Порівняно з торонтонськими вулицями вона дуже широка, дуже соняшна і взагалі робить досить симпатичне враження.

Мій американський приятель, якого я вже згадував раніш, порівнюючи Торонто з Нью Йорком, говорив: "Торонто дуже схоже на Нью Йорк, тільки в Нью Йорку — людей у десять разів більше, будинки в десять разів вищі і сміття на вулицях у десять разів більші купи! Коли б не ці відміни, то було б те саме..." Я йому цілком вірю, хоч сумніваюсь у справі сміття. Бо як можу повірити, маючи п'ятирічний досвід, що торонтонці ходять у смітті по коліна, то ньюйоркчане мусіли б у ньому потонути! Ні, тут мій приятель явно переборщив.

Щодо Винніпегу, то він значно чистіший від згаданих тут обох міст, хоч далеко йому до Европи чи Азії (принаймні тієї, що я бачив). Але є ще одна подібність між Торонтом і Винніпегом — убогість архітектури. Правда, Винніпег не має цілих кварталів і вулиць навіть, з точно однаковими будинками, як у Торонті. І вони не всі мурі й бурі, як у Торонті: частина з них натякають на якесь просвітлення кольорів, а часом навіть і білий будинок покажеться. Та все ж убогість стилів просто душить українця. Візьміть Київ: що не будинок, то стиль! І коли вже в Києві й появиться якась нудна будова, то відразу — протести. Максим Рильський колись, критикуючи одну новобудову в Києві, сказав приблизно так: Коли хтось зробить поганий фільм чи напише погану п'єсу, то я довідавшись від знайомих, що то гидь, не піду їх дивитися. Коли хтось напише погану книжку, то я довідаюсь з преси, що то паскудство, і не буду її читати. Але коли в моєму місті на тій вулиці, де я мушу ходити щоденно, збудують нудний будинок, то тут я вже не маю порятунку: він псуватиме мені настрій ціле моє життя.

Людина в Канаді поважається. Це правда. Але в питаннях будови міст з людиною тут не рахуються. Це доказ дуже малої культури, відсутности смаку, браку потягу до краси.

І це все, що я мав сказати про Винніпег. Коли хто цікавиться більше, то раджу заглянути в ч. 2 "Нових Днів" (березень, 1950 р.) там є досить докладний нарис про це симпатичне місто.

***

Готель. Дуже холодний, непривітний. Коли я закрив за собою двері в кімнаті, то мене опанував просто передсмертний сум. Якось мимо волі пригадались слова А. Любченка з його щоденника, який я саме переписував, виїжджаючи з Торонта: "Була в мене дружина — нема. Була мати, брат, — де вони? Що з ними? Нема. Була родина — нема. Приятелі — нема. Хата, книжки улюблені, речі — нічого нема. Тільки Лесик у мене і три валізки. От і все." (Запис 11. 10. 1943 р.)

Як справді по-любченківськи скупо, але якже й по-любченківськи промовисто! Коли, читачу, в тебе защеміло серце, то ти не гнівайся на мене. Бо коли душа не болить, то значить ти її не маєш. А на яку ж болячку здалася людина без душі? Адже м'ясників у наш час і так чимало розплодилося.

Я рідко впадаю в такий песимізм, але чогось оцей готель (отою невидимою своєю готелівською "душею") кинув мене в нього. І тоді я подумав: а що коли б я отак не мав журналу, не зробив якоїсь книжки, не працював в українській школі, а тільки "робив гроші?" Тоді було б дві можливості: 1. Повіситись на балконі оцього готелю, 2. Вернутись на "родіну" і дати приємність "старшому братові" закатувати ще одного "молодшого брата".

У В. Сосюри є чудовий віршик:

Всі ми ніжні, кожен з нас
любить квіти, сонце й сміх...
Більше ж ніжности немає,
як умерти за других!..

І вірячи, що своєю працею я, так би мовити, "ніжно вмираю за других", — я ще живу **отак** і **отут**, бо вірю, що як не тут, то бодай в Україні ще залишились люди, які відчувають рідні запахи, люблять їх.

Ось послухайте: "Це складна суміш найтонших пахощів. Так пахне повітря після грози, промінь вечірнього сонця і коса чорнявої дівчини... Коли я вдихаю запах полину, чується мені якась давня, дуже давня печаль..."

Це говорить радянський письменник Іван Волошин устами свого героя, що у "великій отечественній війні" змушений був боротись "за родіну, за Сталіна" і в цій боротьбі втратив руки й очі, а все таки каже: "Якщо мені дзволять сили, то я напишу книгу, — чим пахне моя Україна, яблунево-квітна, медово-сонячна, чорнокоса."

І якщо мені хтось доведе, що Україну любить так ще хтось із наших "івців", то я повірю бандерівцям, що Іван Багряний помиляється, говорячи, що наші кадри в Україні, а не на еміграції...

І більше я про це нічого не напишу. Нічого, бо знаю, що не так, ой, не так треба писати мойому канадійському й американському читачеві...

***

І рятуючись від смутку, я нашвидко голюсь, умиваюсь і виходжу на вулицю. Вирішую відвідати книгарні й деякі редакції. Іду по Мейн. Раптом побачив у вікні пару українських книжок. Дивлюся на число будинку — що за мара? Адже тут ніякої української книгарні нема! Заходжу. Першорядна модерна крамниця. Патефони, холодильники, всякі інші речі і книжки: ось бачу польські, поруч — німецькі, а тут — українські. В українському відділі якась симпатична жіночка.

Андрій ВЕРЕСЕНЬ

***

Мені здається: цей злочинний гамір,
Убивства, підступ, каже темний намір,
Всі підлощі, що вколо заплелись —
В Євгена Сю я зустрічав колись.

Це все — лише сторінка з "Агасфера":
Безглузда чернь, отрута і холера
І Вічний Жид: — як привид серед тьми.

Скарб — Україна, спадкоємці — ми!
А поміж нами наші єзуїти,
Що мають скарб для когось захопити.

— Чи ви говорите по-українськи? — питаю.

— Говорю, — протяжно відповідає, посміхаючись трохи.

— Чия це книгарня?

— Пана Доячека, — чую відповідь.

— О, то дуже приємно! Волиняк — редактор "Нових Днів", — кажу я, подаючи руку.

— Охримович... Я так і вгадувала.

— Марія? — допитуюсь я.

— О, то ви аж так своїх передплатників пам'ятаєте?

І я хотів сказати пані Марії, що я дуже пам'ятаю своїх передплатників, хоч дуже небагатьох з них знаю особисто. Пакуючи журнал, з кожним з них говорю, мені здається, що я кожного з них знаю давно, давно. Бо я вважаю їх за своїх союзників у боротьбі за збереження в наших людей пам'яті про нашу "яблунево-квітну, медово-сонячну, чорнокосу Україну".

Але цього я пані Марії не сказав. Ми тільки домовились з нею, що вона мені дасть замовлення на книжки.

І я пішов далі. Ось "Українська торгівля" з п. Біленьким, з яким я маю нескінчені розрахунки ще з часів Австрії... Ось поруч "Український Базар" з п. Казанівським, дуже акуратною й чесною людиною і великим приятелем журналу... Ще трохи далі — знаменита "Калина", на чолі з п. Шкварчуком, якого я уявляв грубим і коротким, як Ів. Тиктор, а він виявився довгим і худим... Калина — найбільший, так би мовити, український культуртрегер у Вінніпезі. Тут усі наші видання з цілого світу. Тут працює троє людей — між ними не Марія вже, а Маруся — гарна, тиха й лагідна (ходить, як молоденька, зграбна кішечка по килимі!) дівчина.

Знайомимось. Розглядаю. Розпитую. Справи книготорговельні, хоч і не дуже то блискучі, але не так уже й погані. Є надія. Добра книжка й часопис усе збут мають. "Калина" робить на мене найкраще враження. І я вже зовсім забув за свої "готелеві настрої", які гнітили мене ще пару годин тому. Може то справді було наслідком перевтоми від подорожі?..

Відвідую ще одну нову книгарню. Це — кооператива 'Надія", зорганізована новоприбулими. Ця книгарня вже не на Мейні, а на Селкірк — далеченько від решти книгарень. Про неї жартують, що вона "блискуче відокремилась". Тут ще тільки початки, але є надія на успіх не тільки в назві. І я собі думаю: А молодці наші прості, звичайні люди тут, у Вінніпезі! А що якби отак у кожному місті було пара книгарень, чи бодай книжкових відділів у крамницях? Справи видавництв стояли б куди краще, як тепер. Бо тепер стан справді трагічний. Наприклад, "Нові Дні", виключаючи Вінніпег, розходяться в провінції Манітобі кількістю... трьох примірників! А в Манітобі ж за офіційною статистикою 1951 р. є 98.753 українці (в т. ч. у Вінніпезі 32.272). А на 22.613 українців Британської Колумбії я шлю аж... 6 примірників журналу! Правда симпатично? У той час на 23.383 українці в Торонті йде журналу понад 500 примірників. Що це? Чи там зібрались самі некультурні люди? Мабуть так, але й відсутність книгарень таки важить. Та ще й книгарні торгують книжкою таким само способом, як ковбасою: мовляв, захочеш, то сам прийдеш! Тут книжки не видно, її не пропагують, новинок не визначують, самі продавці книжки не знають і не розуміють, а як хтось якоїсь книжки й питає, то йому її не хочуть шукати на власних полицях навіть. Винятком тут, до певної міри, можуть бути лише вінніпезька "Калина" та торонтська "Арка". І хто ж, врешті, подбає про це?... Тому на тім світі, як казала моя баба, найменше сім гріхів прощено буде. І то найважчих.

Боячись, що цей довжезний розділ був занадто патріотичний та дуже політичний і виховний, я думаю трохи розважити своїх читачів, а тому починаю новий розділ —

НИЖЧА РАСА КАНАДІЙСЬКИХ ГРОМАДЯН, —

у якому я розкажу своїм читачам, як їдять вінніпежці, стану в обороні канадійських жінок і похвалюсь, яка то неповторна жінка була моя прабаба.

Отож після книгарень я ще пішов до редакції "Українського Голосу" і відвідав високопреосвященнішого Владику Митрополита Іларіона, у якого був понад дві години, любувався різними стародруками, розмовляв з ним про всякі церковні і світські справи... Врешті вирішив, що й до КУК-у мені заглянути треба — делегат же якийсь, чи як!

Сідаю, ото, у трамвай, кладу, як казав Винниченко, "надію на Бога" і їду. Правда Винниченко казав так, коли чоловік сідав на волячий віз. Та вінніпезький трамвай, порівняно до чудового торонтонтського, справді скидається на волячу неохайну коробку, яка може смертельно знудити людину, поки завезе її хочби від резиденції Митрополита Іларіона до КУК-у.

Та менше з тим — якось доїхав. Виявилось, що в КУК-у працює мій великий приятель, будівничий "Нових Днів" — О. Навроцький. Це була справді приємна зустріч, хоч першими словами п. Навроцького було:

— Та вас бити треба, бо в останньому числі журналу було стільки кореторських помилок, що я тільки на одній сторінці нарахував їх 12!

Що мав робити? Викручувався: і що я на десять днів раніш те число видав, і що поки дійде до коректи, то я вже напам'ять знаю всі матеріяли і т. д. Але то не дуже помогло і я мусів признати себе винним.

Виявилось що КУК живий-здоровий і тепер благополучно "кукає" вже над 6-м варіянтом статуту.

На тому я його й залишив і поїхав знову назад, бо десь треба було пообідати. Ідучи вулицею я побачив на вікні напис: Ресторан "Полтава". Ах, та бідна Полтава! І за що її ті галичани так люблять? А факт, що раз щось зветься "Полтава", то вже там ніякого "східняка" не чекай — самі тобі „галичмони" там! І чи то пояснити тим, що вони тієї Полтави ніколи не бачили і не уявляють, чи тим, що відти походить найсвітліша постать нашої доби Симон Петлюра, якого галичани ніяк і досі не оцінять і не зрозуміють, чи тим, що була колись найкраща в світі полтавська ковбаса, чи тим, що там дебелі (але які ж гарні!) дівчата?.. Не знаю, але знаю, що галичани, попри весь свій матеріялізм, просто платонічно закохані в Полтаву.

Заходжу. Сказав собі подати "кебич", що по-нашому має зватись капусняк, і "чикенстю", якась, ніби, куряча печеня... Капусняк мені подали ніяк не по-полтавськи, а в "п'ялушці", з якої узбеки чай п'ють. До того додали дві скибочки хліба (як у Києві в студентській їдальні в 1933 році!) і два коржики солоної жидівської маци. Хліб я, звичайно, з'їв, а мацу лишив їм на шабаш. Той нещасний капусняк був такий бого-

противний, та такий холодний і перебовтаний, що просто дивуєшся, як його люди їдять! А оте "стю" то значило: 2 курячі шийки, гола кісточка з курячої ніжки, дві чайні ложки вареної картоплі, 1,5 чайних ложки моркви, на голій воді звареної...

Почала мені робити оцей "полтавський сервіс" якась рижа дівчинка, а потім забула за мене і кінець "сервісу" я вже мав від чорнявої. Обидві вони "любили" говорити зі мною по-українськи точно так, як я з ними по-англійськи...

Для розваги публіки змодернізована механічна шарманка безугавно вигравала якісь скажені вулично-ковбойські танки з висвистами й вигуками, від яких людина, звичайно, чаділа і їла все, що б їй не подали.

З прикрас цієї, прости Господи, "Полтави" були такі: на стінах дві реклями Кока-коли (дівка на човні з пляшкою в руці і хлопчина, якому прибили до лоба корок з Кока так, що аж іскри посипались), дві реклями з "7-ап", а між ними рекляма цигарок "Світкепорал" — вуличні дівки в жокейських одягах „дим колесом пущают"... Оце і все полтавське і взагалі українське, що я побачив у цій винніпезькій "Полтаві".

Ах, вибачте: були ще "юкреніян мілс": "голубци" і „пироги", якими старі канадійці десятками років (та ще й досі дехто!) намагалися завоювати політичний канадійський світ, але поки що безрезультатно.

Знаючи з гіркого еміґрантського досвіду, що ці 'пироги" мають стільки спільного з полтавськими варениками, як оте "стю", що я тільки що намагався його з'їсти, з курячою печенею, я вже не замовляв собі тих патріотичних страв, а вийшов на вулицю і попав у японський ресторан, де дуже смачно й гарно пообідав.

— Ну, — запитає мене розчарований читач, — а пиво ти у Винніпезі пив?

— Пив.

— Ну?..

— Таке ж противне, як і в Торонті.

— А типи, що стало сидять у винніпезьких пивних, теж такі само?

— Ні, не такі — ще бридкіші...

І якщо ти, дорогий читачу, і ти, мила читачко, не вірите мені, то колись, як Бог приведе вас до нашого славного Винніпегу, ви згадаєте мене і скажете: А все-таки той Волиняк писав правду...

Та коли вже я згадав про пиво, то мушу згадати й те, що у Винніпезі в прилюдних місцях можна пити тільки пиво і більше нічого. Крім того, жінкам заборонено заходити в ті місця, де п'ють пиво — бережуть у Канаді жіночу цнотливість. Зате їм дозволено стояти поблизу і ловити охочих, щоб піти з ними десь "на приватку", де продають знаменитий манітобський самогон. Не ручусь за його якість, бо не пробував, але кажуть, що він куди кращий за нашу "риковку".

І мені здається, що ці всі закони роблять мою прийману матір, — Канаду, — занадто пісною країною. Скільки мені вдалося спостерегати, то моральність у Канаді від того ніяк не більша від інших країн світу, а порівняно до України вона, звичайно, стоїть нижче. Хоч у нас подібних законів ніколи не тільки не було, а навіть і уявити важко, щоб той закон міг появитися в чиїйсь голові за весь час існування нашого народу. У нас жінка завжди була не тільки рівною з чоловіком, але й рівновартною йому.

Пригадую собі, як моя прабаба десь пізно верталась від якоїсь своєї куми (чи може й з коршми, бо хто з нас без гріха?) і ще на порозі милим та дзвінким сопранчиком заводила:

Коли б мені такий вік довгий,
Як у мене чоловік добрий...

А мій благородний прадід, звичайно, з того "нічого собі не робив", як кажуть галичани, а ще й, почувши що його золота й весела половина вертається додому, відкривав двері й гарним високим тенором підтягував їй:

Він мене не б'є, не лає,
Нехай моя мила гуляє!

І мораль у моїх прабаби й прадіда була найвища, повага до них була всенародня, а в нашому роду ще ніколи не виплодився не тільки алкоголік, а навіть і звичайний пияк...

То чи виправдають себе оті лісні середньовічні закони, які тепер існують у Канаді?

Але боюсь, що в моїх політично настроєних читачів досі лопає терпець: пише, мовляв, чоловік, пише, а про конгрес ані гу-гу! І справді — пора. То й переходжу до чергового розділу, який зветься дуже прозаїчно, занадто коротко і не менш нудно —

КОНГРЕС

У цьому розділі я згадаю про два типи державно-політичних діячів, про те, чого бракує українському Винніпегові, і взагалі попробую поставити питання, якби то КУК по-новому "закукав..."

Признаюсь, що про конгрес писати мені не хочеться. Не тільки тому, що я боюсь когось образити, говорячи правду, а ще й того, що я не вірю, щоб моє писання щось помогло.

Чиказький тижневик "Тайм" (канадійське видання) в числі від 20. 7. 53 р. писав так: "У Винніпезі перед летаргічною авдиторією канадійських українців промовляв Сен Лоран". Цей дуже поширений тижневик має завжди оту "благородну" звичку ущіпнути за якесь місце українців. Важко сказати, чи ця його "об'єктивність" є жидівського чи російського походження, але у всякому разі не канадійського чи американського. Мушу сказати, що мій англомовний колега зробив нечесно, що так написав, хоч написав він правду: конгрес проходив дуже сонливо. Але я це бачив, а він (кореспондент "Тайму") цього не бачив, бо був серед нас тільки ту годину, коли на конгресі був прем'єр Канади Сен Лоран, губернатор Манітоби Мек Вільямс, міністр юстиції Гарсон, державний секретар Пікерсгіл та прем'єр провінційного уряду Манітоби Кемпбел. Їх вітали стоячи. Конгрес уважно вислухав їх промови й привіти, і хоч справжнього запалу й не було, а все таки летаргічною наша авдиторія в цей час не була. По виході цих справді високих гостей, вийшли й усі кореспонденти, фактично не бачучи конгресу, то на якій підставі мій шановний колега з "Тайму" робить свою оцінку? Взагалі, преса в Канаді і в США, на моє здивування, часто пише не те, що їй говориться і що фактично є, а те, що їй сьогодні по обіді хочеться. І за те я її не дуже то шаную.

Що ж говорив голова нашої держави? Основним у його промові було оце:

"Всі чесні канадійці поділяють надію в тому, що Европа буде звільнена від комуністичної тиранії", але було б "жорстоким непорозумінням, коли б ми робили в нашій пропаганді, чи в нашій політиці враження, що

ми є в такій ситуації, що можемо подати збройну допомогу. Теж не можемо заохочувати передчасно до повстань, які викличуть тільки дикунську відплату. Це причина, чому нашим обов'язком є бути обережними, що стосується заохочувань і не акцептувати щирих, але при тому немудрих вказівок груп і осіб, які дораджують провокативну і самовбивчу політику".

Мушу признати, що від цих слів віє гуманністю й любов'ю до людини. Вони можуть зробити честь хоч кому. Але чи могли вони викликати ентузіязм і захоплення в українців? Мабуть ні. Хочу порівняти. Коли дикий звір напав на людину й починає її гризти, але гризе з ніг, а не з горла. Стоять збоку люди й дивляться, хоч помогти не сміють, бо бояться, що тільки кинуться на допомогу, то звір **може** схватити людину за горло і задушить... Таким чином звір собі спокійно заїдає людським м'ясом і запиває людською кров'ю, а ми... стоїмо, бо боїмось, щоб не пошкодити. Хоч є надія, — якби весь гурт кинувся на звіря, — що може б таки вдалося врятувати жертву, а так вона з'їдається частинами.

Це не тільки наш прем'єр так думає. Це стиль усіх керівників західнього світу (хіба за винятком Черчиля, який поневолених народів, а зокрема українців, не дуже то долюблює і з їх долею не рахується). Оте чехівське "как би чего не вишло" тяжить над західним світом і приводить його до перманентної оборони, до сталого відступу перед російським імперіялізмом. Мені здається, що західня людина вже дуже стара. Був час, що світ (особливо Англія, Франція й Німеччина) дуже міцно стримували російську агресію. А тепер навіть і при найщасливіших нагодах вважають, що найбільшим здобутком буде... вигідна оборонна позиція.

Що ж роблять росіяни? Як вони використовують національно-визвольні рухи для своєї користи? Цю тактику дуже виразно зформулював Сталін на 19-му з'їзді КПРС у Москві: "Прапор національної незалежности і національної суверенности в капіталістичному світі викинено за борт. Немає сумніву, що цей прапор доведеться піднести вам, представникам комуністичних партій, і понести його вперед, якщо хочете стати керівною силою своїх націй..."

Чи читають західні політики Сталіна? Чи вони вміють читати російські газети і розуміти їх? Я не хочу лякати своїх читачів, але хіба не очевидно, що нам, поневоленим сьогодні Росією народам, нема найменшої підстави надіятись на допомогу Заходу?

Кажуть, що на конгресі мав охоту виступити й керівник опозиції в Отавському парляменті Джордж Дрю, але йому, ніби, не дозволили, щоб не "мішати" орієнтації на лібералів з консерватами. Не знаю, чи то правда, але мені шкода, що він не виступив: конгрес він таки оживив би і не маю сумніву, що заля ревла б від ентузіязму.

Наш конгрес мав у першу чергу розв'язувати питання не політики, бо цілком зрозуміло, що політика КУК-у є частиною політики канадійської держави, бо всі ми канадійці. Конгрес мав на меті в першу чергу справи культури й громадського життя. Але на моє здивування на конгресі я не бачив діячів нашої культури: тут не було письменників, вчених, артистів, малярів. Журналісти хоч і були, але в дуже обмеженій кількості і їх роля в працях конгресу була мінімальна. То чи міг мати успіх конгрес?

Взагалі в мене було враження, що фактичні аранжери конгресу скликали його, щоб він їх "потвердив", щоб він їх працю схвалив і щоб, — боронь Боже! — нічого по конгресі не змінилося. Дам такий дрібний, але промовистий приклад, як шанувався на конгресі отой делегат. Голова КУК-у, адвокат Яремович, зачитує правильник конгресу, у якому передбачено двох секретарів. Конгрес одноголосно схвалює його. За дві хвилини починаються вибори голів конгресу й секретарів. Той же голова пропонує одного секретаря, бо "нам його вистачить". Проти цього виступає лише одна особа — проф. Я. Рудницький, домагаючись дотримання тільки що прийнятого правильника. Його вислухують, але своє роблять. Голосують: Хто за секретаря такого (ім'я рек)? Всі. — Хто проти? — Тільки два! — вдоволено стверджує голова. Якась пані до другої: — Що то за мудрагелі такі? — Та то проф. Рудницький і редактор Волиняк! Думають, що вони всі розуми поїли...

Це стиль роботи керівників нашого громадського життя, бо коли вони так шанують незначну ухвалу конгресу, то так шанують і значну. Наприклад, вибрали президію, але конгресом першого півдня керує не президія конгресу, а президія КУК-у...

Я особливої довіри до цього всього не мав. Взагалі, винніпезькі українці роблять дуже гарне враження; вони громадські, вони працьовиті, вони шанують свій провід. Та мені здається, що там бракує великих людей, людей з розмахом, з ініціятивою, людей, які б перестали орати конем і волом, як влучно сказав раз сотник Б. Панчук, бо живемо в час трактора й комбайна. Свіжу людину це просто разить. Ось чому я на початку цього репортажу підкреслив, що Винніпег "місто, що п р е т е н д у є на затримання своєї монополії на культурне й політично-громадське життя українців Канади". Винніпег сьогодні — глуха провінція, коли порівнювати його з українським Торонтом. І я не бачу жодних підстав, щоб він колись вернув собі те монопольне право на провід нашого життя в Канаді.

Що ж було цікавого на конгресі? Що нове сталось у нашому житті по ньому? Єдине корисне, що змінено статут, поширено базу КУК-у, бо прийняли 14 нових організацій. Та цього зовсім мало. Бо справа не тільки в статуті, а головне в людях, які той статут виконуватимуть. І коли б ти, читачу, побачив з яким страхом (майже з жахом!) погоджувались оті наші "батьки народу" на ці зміни, як вони бояться своїх же організацій, своїх людей, то ти б, як і я, не дуже то був би захоплений конгресом.

— Ну, — запитає мене якийсь допитливий читач, — а бандерівці на конгресі були?

— Були, але не офіційно, а як делегати БУК переважно.

— І що вони там робили?

— Самі себе били. І то били клясично, так, що їх політичні противники сиділи й посміхаючись терли собі руки. Тільки дехто з тої "войни" хвилювався. Найбільше адвокат Т. Гуменюк з Торонта...

І справді так було. Мене дивує, чого бандерівці (ЛВУ й СУМ) не вступають до КУК-у. Вони на тому дуже тратять, не зискуючи нічого. На моє запитання один з керівників ЛВУ пояснив це так:

— Нащо нам КУК? Нам сьогодні вигідніше **робити ще гармидер...**

І оцей "гармидер", оце намагання ловити рибку в каламутній українській воді (самі її скаламутили!) і дає мені моральне право говорити про бандерівців те, що я говорю — нічого не закриваючи, хоч відомо всім,

що я більший бандерівець, як сам Бандера! Хто винен, що такий стан є? Всі, тільки не самі бандерівці. Дуже їх, на їх же шкоду, дехто переоцінює. Вони ж подумали, що вони справді сила. Щоб не бути голословним, скажу, що той самий керівник ЛВУ мені казав так: "Ми можем обмінятись з КУК-ом послами — хай вони вишлють до нас свого представника, а ми до них..." Себто створимо дві рівнорядних організації: КУК, що обєднує всіх, і бандерівці з чисто **безпартійною** Лігою та СУМ-ом! А чи не те робиться в Европі? З одного боку Національна Рада, що об'єднує шість партій, а з другого боку — бандерівці з одною! І говорять, як рівний з рівним! То за що ж нарікати на бідних бандерівців? Хто винен, коли дитина батька-матері не шанує: батьки чи дитина?..

Хочу вірити, що на наступному конгресі вже й бандеіврці будуть делегатами, бо побачать, що "гармидер" таки лишиться гармидером...

Частина делегацій СУЖЕРО й ОДУМ-у на 4-й конгрес українців Канади на станції Винніпег. Зліва: С. Фініковський, П. Волиняк, Гр. Кукса, Ів. Лобода, М. Гнатів з донькою, Ф. Осиченко. Вирішили всі сісти, „щоб Волинякові в дорозі щастило..." (Винніпег, 1953)

Очевидно хтось з читачів запитає мене: яка ж організація на конгресі тобі найбільше подобалась? У мене таємниць нема: УНО. Тільки змилуйтесь не запишіть мене в мельниківці! Знаєте ж, що "Новий Шлях" понаписував на "Нові Дні" й на мене особисто всякого паскудства не менше за "Гомін України" чи за „Сурму". Але хай їм Бог простить, бо я не на всіх ображаюсь, а тим більше не всім відповідаю. Але УНО зрозуміло вже, що українське культурно-громадське й політичне життя в Канаді треба вивести на чисті води. Делегати цієї організації виступали солідно, обґрунтовано, спокійно й розумно. Тому й признаю їм це.

Яка організація мені найменш подобалась? БУК і СУС. Це був справді союз українців-католиків і українців-православних, (але, на мій мізерний погляд, не там, де треба!), хоч далеко не всіх католиків і не всіх православних. Що БУК сказав — те СУС негайно підтримав, а УРО підтюпцем за СУС-ом... Дякуючи цим двом організаціям в КУК-у залишилось майже без змін. Найбільша втрата в тому, що залишилась диктатура: призначення голови КУК-у і всіх керівних осіб, а не вибори їх. А де призначення — там нема громадської контролі, там нема потреби добре працювати, там нема довір'я й пошани мас, від яких, врешті, все залежить. Одним словом, є загроза для КУК-у ще три роки кукати старої провінційної пісеньки, а не заспівати на повен голос соковитим і повнозвучним українським хором.

Оце і все про конгрес. Тепер запропоную своїм читачам новий розділ (тіштеся разом зі мною, бо це вже останній!), що зветься:

"ОЙ, ВИП'ЄМО, РОДИНО!"

Це буде найкоротший розділ, у якому я дам лекцію соборности

І справді, любий читачу, це дуже гарна й патріотична пісня. Навчився я її від своєї баби. А баба моя була співачка на весь повіт! Отож слухайте її далі:

Ой, вип'ємо, родино,
Щоб нам жито родило.
І житечко, і овес,
Щоб зібрався рід увесь!

І коли хто з моїх чудових читачів скаже, що це пісня не українська від тім'я аж до п'ят, що вона неморальна, (Бо ж про горілку тут співається!), що вона не архипатріотична, то може більше передплати на "Нові Дні" не відновляти: нам тоді не по дорозі... Хай краще візьме співанник "упівських пісень", де знайде всі комсомольські й навіть царські пісні на "бандерівський лад перелицьовані" і виспівує їх, — ради гармидеру політичного, — день і ніч.

І кажуть мені мої приятелі:

— Уже й по конгресі, а ми ще й не посиділи з вами, Петре Кузьмовичу. Може б ми отак зібрались та й... той... випили якось?

— А чому ж би й ні? — відповідаю я. — Хіба ж я таки не православний, а турок якийсь?

І почалася підготова. Перш за все виникло питання: Хто? Вирішили одноголосно, що всі свої, себто делегати від моєї симпатичної організації СУЖЕРО. Друге — З ким? Самі без жінок! Третє — Де? У Кукси, бо його жінка вночі робить, дітей віддасть до баби а крім того ще й має велику хату.

Зібралися, як і личить порядним людям. Промов ніяких не було, бо ми їх у таких випадках не зносимо! Випили по одній і закусили, чим порушили нашу славну традицію, бо відомо, що порядні люди по першій не закусюють. Потім випили по другій і третій, а тоді співали.

Звичайно, що не співали отієї лімонадно-міщанської... прошу вибачити — "упівської", — "Я сьогодні від вас від'їжджаю", а почали з отієї української таки — "Попід лугом зелененьким..." Хороша пісня! А якщо мені не вірите, то запитайте Уласа Самчука, Семена Підгайного чи Юрія Дивнича... Ви їм не вірите? Ну, що ж — ваше право. Тоді самі подумайте над нею.

Заспівував у нас найсимпатичніший з усіх симпатичних галичан Микола Гнатів. Щоб ви знали, що він цю пісню таки розуміє і так своїм бархатистим баском затягує, що аж ну! До його вливалась вся сіра співоча маса на чолі з Дорошем... А виводив відомий нашим читачам, автор цікавого роману "Вони прийшли знову" — Іван Лобода. Я вам кажу, що то був не хор, а "цимес"!

Проф. Ю. Шерех знаменито підкреслив, що Хвильовий прагнув віддати в своїх безсмертних творах запах слова. А оця пісня має два запахи: і запах слова і запах музики. І вона така українська, як наша земля, нашою кров'ю напоєна.

Ось послухайте:

Бросив косу додолоньку,
Бросив косу додолоньку,
А сам пішов додомоньку...

І думаю: Боже мій, Боже! Які то наші люди гарні, які вони щирі, які вони товариські, і як вони люблять усе своє! І сидять ось вони поруч зі мною, — і "галичмони" і "східняки", — і ніщо їх не ділить доти, поки хтось не вигукне отого богопротивного гасла: "Будьмо соборниками!" Як тільки ці слова сказані, то вже й знай, що соборність на волоску вісить! І яка іродова душа його видумала? І нащо воно нам здалося, коли ми найсоборніша нація в світі? Так, бо ніхто з нас не погодиться віддати бодай клаптик своєї землі комусь, а як би хто й висловився трошки в тому напрямку, то його негайно каменують, як останнього злочинця. Ото ж, любий читачу, якщо мені дозволено виписувати політичні рецепти, то я тебе кличу: не вір у розум і патріотизм тих, що **кричать** про соборність. Соборність у нас є. Нам бракує терпимости й любови до свого брата.

І на цьому я кажу: До побачення! До побачення моїм хорошим друзям, делегатам СУЖЕРО й ОДУМ-у, зокрема Куксі, Лободі, Гай-Головкові, Фініковському, Гнатову, Шиманському, Дорошеві, Осиченкові і всім, всім, що так щиро до мене поставились у Винніпезі.

До побачення пане-колего Тикторе! Я пам'ятаю Вашу гостинність і ваші жарти, що Ви видаєте гроші, а не книжки... Але Ви з М. Левицьким видаєте не тільки час і гроші, а й книжки, і Винніпег сьогодні може справді гордитись вами.

До побачення симпатичній родині Охримовичів! Щодо пані Марії Охримович, то мені хочеться сказати: Ви — прекрасна перемишлянка, що для мене те саме, що й мерефянка, нікопольчанка чи якась інша мелітопольчанка. Вірю, що коли вас наші ультрасоборники переконуватимуть, що Волиняк не любить Коломиї, Львова й Перемишля, то ви темпераментно заперечите це, бо знаєте, що то говорить у них не розум, а людська убогість і обмеженість...

До побачення панам Навроцькому, Качору і всім, всім винніпежцям, — читачам-будівникам "Нових Днів", — цього мізерного й убогого ще журнальчика, який через нашу загальну еміграційну бідність сьогодні є, може, й найкращим журналом, бо... просто нема з чим порівнювати! Але ми таки з вами всіма постараємось його трошки поліпшити. І в цьому, Господи Боже, нам поможи! Амінь!

Я вже сідаю на поїзд...

Для наших европейських, австралійських та південно-американських читачів мусимо пояснити назви деяких наших організацій:

1. Бандерівці — такі само, як і в вас. Мають у володінні три безпартійних організації — ЛВУ (Ліга визволення України), СУМ (відновлений, а тому цілком безпартійний), СВУ — відновлене і також безпартійне. Якщо ви такий недогадливий, що не знаєте для чого бандерівцям у Канаді аж дві однакових організації (Ліга і Спілка визволення України), то я вам поясню: 1. Щоб було більше гармидеру, 2. Щоб піймати хоч одного завалящого східняка, бо, як відомо всім, у ЛВУ жоден з них не пішов. А в СВУ пішло кілька безпартійних бандерівців і пару тих яких викинули з своїх членів інші українські організації за їх сумнівне ставлення до визвольних змагань нашого народу.

2. УНО — Українська національне об'єднання — чимала організація, яку в нас часом (цілком безпідставно!) зовуть — "безпартійні мельниківці".

3. БУК — Братство українців-католиків. Деякі унівці (також католики!) називають БУК "фікцією", але ця "фікція" останнім часом значно підсилилась новоприбулими і тепер являє з себе порядну силу.

4. СУС — найстарша українська організація в Канаді, яка існує при Українській православній церкві. Ця організація чогось не зуміла використати православних новоприбулих українців, а "блискуче відокремилась" від них. Провідні сусівці вважають, як самі мені казали це на конгресі, що єдиним і найзапеклішим ворогом СУС-у є Волиняк, хоч це така само правда, як і те, що вони симпатики Ватикану.

5. УРО — Українська робітнича організація. Стара організація, яка дуже кричить про демократію, але на конгресі рішуче виступила проти виборности керівних органів КУК-у. (Тим, хто день і ніч кричить про демократію, я так само вірю, як і тим, що кричать про соборність!). Думаю, що це таки фікція, а не організація, бо мала право вислати на конгрес 50 делегатів, але вислала тільки два...

П. В.

УКРАЇНСЬКИЙ ВЕЧІР КАНАДІЙСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО РАДІО

14 серпня ц. р. між 9.30 та 10 годиною вечора Торонтонтська радіовисильня СВС влаштувала т. з. український вечір з циклю "Пісні моєї країни". У програмі були українські пісні та мелодії, які виконував колишній соліст Київської столичної опери Гр. Ярошевич.

На цьому концерті було виконано: "Ой, поля, ви поля" (текст Конiського, музика Степового), "Ой, під вишнею" — з опери „Наталка Полтавка", музика М. Лисенка, "Ой, у лузі, та ще й при березі", яку заспівував Гр. Ярошевич, а співав хор СВС в супроводі оркестри.

Гр. Ярошевичові було виявлено щире захоплення від дирекції і артистів хору та оркестри.

У цьому концерті приймала також участь і відома торонтонцям співачка, народжена в Канаді, пані Боднар (сопран), яка проспівала кілька українських пісень, деякі також в супроводі хору СБС.

Дирекція СБС має намір увести в свою програму сталі години з української музики, що ми можемо щиро вітати і мусимо подбати, щоб той час належно використати, не допустивши до СБС нашої вбивчої аматорщини.

ДИТЯЧІ ВИДАННЯ:

1. **"ДВІ КАЗОЧКИ"** (нове видання) народні казки з гарними малюнками, кольорова обкладинка, стор. 16, ціна — 20 центів.
2. **"ЛИСИЧКА - СЕСТРИЧКА І ВОВК ПАНІБРАТ"** (нове видання), народна казка, з малюнками, стор. 16, ціна — 15 центів.
4. **"ЯЙЦЕ-РАЙЦЕ"** (нове видання), народня казка з малюнками, кольорова обкладинка, ціна — 25 центів.
5. **"МОЯ ЗБІРОЧКА"** (нове видання), — багато ілюстрована книжечка, де є народня казка "Костинин син", віршована казка Наталі Забіли "Сорока-Білобока", пісня-гра з нотами "Яблунька" — текс Н. Забіли, муз. П. Козицького. Ціна — 25 центів.

NOWI DNI
Box 452, Term. "A", Toronto, Ont., Canada.

Д-р Іван РОЗГІН

Н. Ф. КАЩЕНКО ЯК ПРИРОДНИК

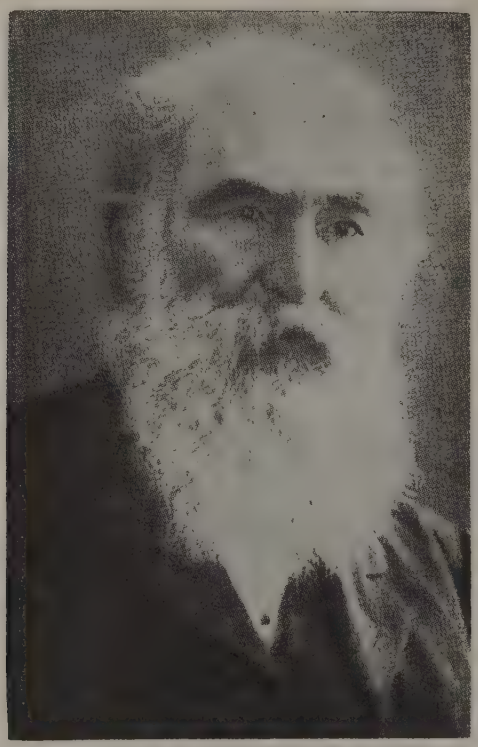

Серед українських природників, особливе місце займає Микола Феофанович Кащенко. Медичний лікар за освітою, відомий зоолог за фахом і славетний акліматизатор, творець нових форм плодових дерев і декоративних кущів та квіткових рослин. Природознавством, М. Ф. Кащенко, почав цікавитись ще з молодого віку. Перебуваючи в гімназії в Катеринославі, він придбав собі примітивного міскроскопа і з захопленням досліджував мікроскопічні істоти тваринного і рослинного походження. Хоч і не мав належного керівництва й певної системи в тих дослідах, одначе, він багато скористався з них. Найперше, що тим він набув любов і знання до мікроскопічної техніки, а подруге, навіть за допомогою цього примітивного мікроскопа, він заглянув у новий недоступний для неозброєного ока світ мікроскопічних істот.

По закінченні гімназії в 1875 р. М. Ф. Кащенко вступив до медичного факультету Московського університету, але матеріяльні умови, туга за рідним краєм, і чуже оточення — примусили його перейти до Харківського університету, на медичний факультет. У Харкові, уже на перших стадіях навчання, зацікавленість мікроскопічною технікою привела його в ембріологічну лабораторію, де він під керівництвом проф. З. Стрільцова виконав свої перші наукові праці. Після закінчення університету в 1880 році, М. Ф. Кащенко залишається асистентом при лабораторії ембріології і починає студіювати у проф. А. Ф. Масловського зоологію і порівняльну анатомію.

У 1881-1882 роках виходять у світ його перші наукові праці, присвячені історії розвитку й архітектурі кісток амфібій та мікроскопічній техніці. У 1884 році М. Ф. Кащенко захистив докторську дисертацію, у тому ж році габілітувався на доцента з курсу порівняльної анатомії при медичному факультеті. У роках 1886-1888 перебував закордоном і працював в лабораторіях Гіса, Вальдеєра і Гертвіга. Найбільше часу перебував на зоологічній станції в Неаполі.

Повернувшись з закордону, М. Ф. Кащенко прийняв пропозицію зайняти катедру порівняльної анатомії в Томському університеті, куди він незабаром і переїхав. У Томську він, крім навчальної праці, вів велику науково-дослідну працю, головним чином оформляв зібраний матеріял з ембріології, організовує зоологічний музей, поступово переходить до зоологічних дослідів і друкує в 1891-1892 роках перший підручник з зоології.

Розмір нашої праці не дозволяє докладно зупинитися на всіх, або навіть головніших його працях з ембріології та зоології, бо їх є більше 70 назв. Ми лише загально скажемо, що вони не лише на той час, а й навіть і тепер, є клясичними. За ці праці Московський університет у 1901 році присудив йому науковий ступінь почесного доктора зоології, а в 1909 році почесне наукове звання заслуженого професора.

Період перебування М. Ф. Кащенка в Томську мав велике значення не лише для самого його, а й для української справи взагалі і для української науки зокрема. Як відомо, у ці роки в Томську не без ініціятиви М. Ф. Кащенка була зорганізована відома Українська громада, з якої вийшла низка наших діячів, у тому числі діячів Зеленого Клину.

Перебуваючи в умовах суворого сибірського клімату, М. Ф. Кащенко зацікавився проблемою акліматизації рослин, і цим він так захопився, що врешті став славетним знавцем цієї справи. Спочатку, він вивчив докладно кліматичні умови краю, і виявив, які елементи підсоння негативно впливають на рослини. У праці "Між життям і смертю", що була написана в 1909 році, М. Ф. Кащенко дав докладну аналізу проблеми клімату та акліматизації плодових дерев у Сибіру, як також накреслив широкий плян наукових і практичних спроб у цій ділянці. Для здійснення свого задуму, він гуртує коло себе всіх садоводів Сибіру, а серед них і українців: Олониченка, Лісавенка, Крутовського та інших. За допомогою різних методів, — частково розроблених самим М. Кащенком у його присадибнім саду в Томську, а частково запозичених від Американських помологів, — вони досягають дуже добрих наслідків, а самого М. Кащенка визнано як основоположника сибірського наукового плодівництва, а його сад справжньою "лабораторією сибірського садівництва". У цей період він писав: "Я українець з походження, палаю родовою пристрастю до садівництва. Я полюбив Сибір, за його сувору природу, що став мені другою батьківщиною. Я хочу прикрасити цей суворий і похмурий край квітучими садами." "Сибір ввижався йому другою

Україною," — так завважує М. Лісавенко у своїй праці "Основоположник Сибірського Наукового садівництва".

Не дивлячись на успіхи в зоологічних і помологічних дослідженнях, М. Ф. Кащенко мріє про Україну, і жде нагоди, щоби повернутися на батьківщину. Суворе підсоння, яке він опановував для вирощування рослин — нищило його організм. Акліматизуючи рослини, він сам не міг акліматизуватися. У 1912 році переїздить до Київа, до Політехнічного Інституту, де стає керівником катедри зоології агрономічного факультету.

Розташувавшись на новому місці, він у 1914 році розпочинає свої знамениті праці з акліматизацією рослин, не покидаючи її до самої смерти, що сталася в 1915 р.

1917 рік приніс волю українському народові, відродження державности і всіх її атрибутів. З того часу також почала розквітати українська наука і Всеукраїнська Академія Наук, як її штаб. М. Кащенко бере активну участь в організації ВУАН, його обирають дійсним членом і керівником фізико-математичного відділу. Цікаво, що з пропонованих йому дослідчих катедр у системі ВУАН — зоології та акліматизації, він обірає останню, хоч, ще якийсь час мусить керувати також і зоологічним профілем, себто зоологічними науковими установами. Лише в 1927 році, на пропозицію М. Кащенка обрано директором зоологічного музею В. А. Караваєва. З того часу М. Кащенко переключився виключно на акліматизацію і селекцію рослин.

Найвизначнішим досягненням М. Кащенка є створення зоологічного музею й акліматизаційного саду в Києві. Ці два наукові заклади є вічним пам'ятником М. Кащенкові, бо в них він виконав найкращі свої праці, і в них продовжують працювати його учні.

Наслідки праці М. Ф. Кащенка

З попереднього біобібліографічного нарису видно, що М. Кащенко був природником у найширшому розумінню цього слова. Вся його діяльність з осереджена в ділянках: ембріології, мікроскопічної техніки, зоології та акліматизації. У всіх тих галузях він виконав велику роботу, написав і видрукував низку наукових праць, що являють собою справжній вклад у скарбницю науки, але найважливіші й цікаві його праці з ділянки акліматизації.

Сучасні радянські дослідники намагаються пов'язати діяльність М. Кащенка з Мічуріним, на тій підставі, що обидва жили в один і той же період і займалися однією проблемою, а до того ще й листувалися, чи були в сталому творчо-науковому контакті.

Академік Н. Гришко у статті "Творець нових форм рослин" про М. Ф. Кащенка сказав: "Біолог з величезною ерудицією, талановитий натураліст і старанний експериментатор, М. Ф. Кащенко самостійно, а може під впливом ідей І. Мічуріна, зформулював свої погляди на методи виведення нових ґатунків рослин". Насправді М. Кащенко був дослідником ширшого маштабу, аніж Мічурін, тому й наслідки праці їх неоднакові.

Ми стисло подамо про праці М. Кащенка над акліматизацією рослин, бо вони найцікавіші для нас, а крім того, вони виконані здебільшого в Україні і для України, хоч, як видно з попереднього, М. Кащенка вважають також "творцем сибірського садівництва". Насправді Сибір була лише практичною школою для нашого вченого. Там він не лише знайшов, а й практично здійснив проблему акліматизації. Там він розробив і науково-практичні засади для акліматизації, що лягли в основу не лише акліматизації, а навіть творення нових форм рослин. Ці засади такі:

1. Ублагороджування місцевих диких рослинних форм;

2. Приучування до життя в даній місцевості чужих і диких та культурних форм, себто, властива акліматизація.

3. Методом гібридизації творити "суміші" різних форм.

Починаючи з 1914 року, М. Кащенко зосередив усю свою увагу на вивченні і створенні нового асортимента південних плодо-ягідних рослин для півночі України, а також на інтродукції численних лікувальних рослин. Крім того, в зорганізованому ним акліматизаційному саду в Києві, він вивчав численні технічні рослини: чинбарські, волокнисті, етероносні, а також декоративні кущі, дерева і навіть квіти.

Порівняно, за короткий час, він досяг дивовижних наслідків. З третього покоління броскви (персиків), він відібрав два нових ґатунки, які в Києві достигають в липні-серпні і морозостійкі для цілої півночі України. Тим самим М. Кащенко пересунув межу розповсюдження цієї культури більше ніж на 500 кілометрів на північ. Після смерти М. Кащенка, його учні вивели ще дві ґенерації цих персиків, так що тепер уже в Україні є п'ять ґенерацій, що перенесли навіть таку сувору зиму, як 1949/50.

М. Кащенко пристосував до умов півночі України також кілька ґатунків жерделів (абрикасів), айви звичайної (Cydonia vulgaris Rers.), айви японської (Chaemomeles japonica Thnb.), актинідії (Actinidia Rolomicto Max.), шушмули (Mespilus Cermanical.), кримської рябини

Наші співробітники, — мистецький керівник капелі бандуристів ім. Т. Шевченка Гр. Китастий та поет Мих. Ситник — використовують гарячий серпень. Мих. Ситник читає Гр. Китастому поему Л. Полтави „30-тня Енеїда" з серпневого числа „Н. Д.". (Детройт, США, 1953)

(Sorbus Domestica), великоплодних форм ірги (Amelanchier Canadensis C. Koch), кілька великоплодних і морозостійких форм оріхів, різних їстивних каштанів, шефердій, облепихи та інших.

Методом віддаленої гібридізації культурних ґатунків винограда з амурським (Vitis Amurensis Rupr.) М. Кащенко створив низку ґатунків винограду, що витримують зиму без спеціяльного захисту. Найкращий ґатунок вважається виноград ч. 257.

Не менш цікаві наслідки здобув М. Кащенко при інтродукції й селекції лікарських і технічних культур, а також декоративних рослин. З найцікавіших ґатунків можна назвати такі: повні форми японської яйви (Chaenomelis japonica), бобівника (Amygdalis Nana), індіго Жерардового (Indigofera Gerardiana Wall.), леспедеції (Lespedeza Bicolor Turer), японського чарівного горіха (Hamamelis japonica S.), і фонтанезії (Fontanesia phyllyreo idea Lab.), які тепер можуть бути прикрасами приватних, громадських і державних парків та садів.

З ліян, М. Кащенко пристосував до українського підсоння далекосхідню актинідію коломикту (Actinidia Kolomicta Maxim), що являється єдиною, з витких рослин, яка в тіні дає строкатокольорове листя, а також американську текому (Tecoma Radicans uss.), яка творить килиховидні вогнево-оранжево-жовті квіти до 10 сантиметрів величиною. Взагалі, завдяки М. Кащенкові, вперше в умовах Києва з успіхом інтродуковано дуже багато далеко-східних диких рослин.

Треба також згадати працю М. Кащенка з ранньоквітучими флорентійськими ірисами, гибискусами, каліфорнійськими кактусами з роду Opuntia. Один з них, а саме Opuntia Comandica, зимує в умовах Києва без всякого накриття уже 35 років і щороку зацвітає та дає плоди.

Це лише короткий перелік здобутих наслідків багаторічної праці М. Кащенка, видатного українського природника і невтомного працівника на ниві українського природознавства.

Ми хочемо закінчити наш нарис словами М. Ф. Кащенка, що мають стати дороговказом для всіх українських природників:

"Гібридизацією, відбором, а може ще іншими, тепер нам невідомими методами, будуть зовсім переформовані не лише дикі, але також і сучасні культурні породи рослин. Таким чином, наші далекі нащадки, будуть колись з подивом розглядати малюнки сучасних наших рослин і тварин, так як ми тепер розглядаємо малюнки плезиозаврів і інших вимерлих чудовищ, що вимерли від переворотів у природі на протязі безчисленних років, тоді, як той переворот, про який я говорю, буде здійснений самим людством у відносно короткий час."

І М. Ф. Кащенко цю справу в Україні вже започаткував.

ШЕВЧЕНКІВ "КОБЗАР" ПО-ГРУЗИНСЬКИ

Як повідомляє "Правда України" (Київ), цього літа державне видавництво Грузії випустило в світ повне видання "Кобзаря" — однотомник віршів і поем за редакцією грузинського поета, лавреата Сталінської премії, С. Чіковані. Переклади виконали кращі грузинські поети О. Вардошвілі, С. Чіковані, І. Мосашошвілі, М. Паторідзе та інші.

У книзі вміщено редакційну статтю "Творчість Тараса Шевченка" та портрет автора. Книга гарно і з любов'ю оформлена заставками з української орнаментики.

Дружба України з Грузією, як союзників у боротьбі з російським поневоленням, почалась давно і не припиняється й тепер — в умовах СРСР і на еміграції. Ще в 1860 році в Петербурзі з Шевченком зустрічався класик грузинської літератури Акакій Церетелі. Ця зустріч молодого ще тоді грузинського поета з відомим уже тоді не тільки в Російській імперії, а й поза нею, Тарасом Шевченком являє собою знаменний факт в історії взаємин народів-союзників.

"Він, — згадує про цю зустріч А. Церетелі, — сів бляжче, став балакучішим і почав розпитувати мене багато про що.

— Як багато спільного у вашого народу з нашим, — відзначив він. І, вітхнувши, почав говорити про Україну... Розмова наша тяглася до третьої години ночі. Розійшлися ми друзями."

Перші переклади творів Тараса Шевченка на грузинську мову були виконані письменником Ніко Ломоурі, юнацькі роки якого пройшли в Україні. Першим твором Т. Шевченка, надрукованим грузинською мовою, була поема "Наймичка". Пізніше твори великого Кобзаря були перекладені поетами Іасамані, Турдоспірелі та іншими. По революції з'явилися кращі й повніші переклади творів Т. Г. Шевченка. Окремими виданнями вийшли "Гайдамаки", "Катерина", „Кавказ", „Сон", а також збірки поем і віршів.

Нова книжка творів Тараса Шевченка, як і збірки вибраних творів класиків української літератури Лесі Українки та Івана Франка, видані Держвидавом Грузії в 1952 році, є значною подією в літературному житті Грузії.

Хоч і ллє дощ, але одноголосно вирішено увіковічнити перший приїзд поета П. Карпенка-Криниці до Канади. **На фоті (зліва):** Улас Самчук з дружиною, С. Підгайний, П. Карпенко-Криниця, П. Волиняк. (Зустріч членів ОДУМ-у Канади і США. Санкетеринс, Канада, серпень

Евген В. БАЧИНСЬКИЙ

ДЕЩО ПРО ОТЦЯ ГЕОРГІЯ ГАПОНА

(Спомини очевидця)

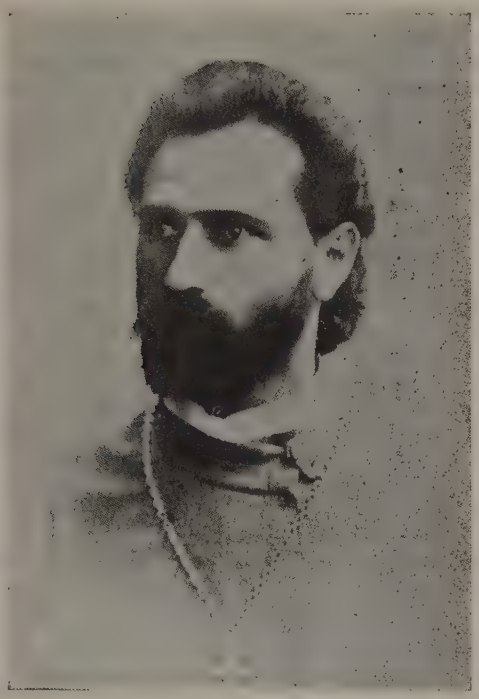

Від прилучення України до Московщини в 1654 р. в усій історії російської імперії завше і скрізь українці грали видатну ролю. Не тільки в духово-культурно-економічнім її розвитку, але й у всіх громадських рухах — на передових позиціях скрізь можна бачити українців.

Змова декабристів 1825 р., діяльність державної Думи, перша (1905) і друга (1917) революції, аграрні розрухи і страйки, безчисленні і різноманітні спротиви комуністично-сталінській диктатурі, визвольний рух і боротьба недержавних націй і, сподіваємося, у кінцевій боротьбі за перебудування Східньої Европи, завше видко революційний і конструктивний дух культурної України. І саме український нарід завдасть смертельний удар російській імперії.

Досі ще дуже мало простежено в історії ініціятиву діяльність українців. Проте це все — красні дії українського генія.

Хочемо тут накреслити на підставі власних споминів, як очевидця, і доступних нам деяких джерел, діяльність одної надзвичайно талановитої й видатної людини, свідомого українця, яка виконала своє призначення того активного чинника на самих початках першої революції 1905 року.

Не збираємося тут подавати ані життєпис, ані історію діяльности цього православного священика, о. Г. Гапона, котрий волею Провидіння став на чолі робітничих мас царської столиці. Для того треба було б мати архівні матеріяли сховані в СРСР, якщо вони не знищені. Хочемо лише подати про нього коротенькі спомини про те, що бачили і чули в Петербурзі, а потім і на чужині. Уважаємо це конечним, бо незабаром мине 50 літ від тих подій і давно вже час реабілітувати цього чесного провідника народніх мас й очистити від різних несовісних і неправдивих наклепів, що на нього наклали вороги, соціялістичні, революційні й демократичні партії, котрим він стояв поперек.

Священик о. Георгій Гапон був з походження селянський син з Полтавщини, молода, освічена і енергійна, всебічно талановита людина, прекрасний промовець і правдивий провідник народніх мас, для поліпшення долі яких він присвятив себе з малих літ. Багато діячів з його оточення підроблялися у своїх промовах під о. Гапона інтонацією, жестами, навіть українських акцентом і не лише прості робітники але й відповідальні діячі росіяни, от як політехнік Сухов і інші. Скінчивши Петербурзьку Духовну академію, як видатна інтелігентністю людина, о. Гапон був призначений на посаду духівника Петербурзької пересильної тюрми. Там він старався в міру можливости облегшити долю засуджених. Одночасно бачучи тяжкий тодішній соціяльний стан робітників[1]) численних фабрик і заводів столиці він також намагався допомогти їх долі і почав уряджувати народні чайні з читальнями, а потім заклав ціле товариство "Общество фабрично-заводскіх рабочих С.-Петербурга", головою котрого він був до кінця і котре на кінець 1904 р. мало 8000 членів. Само собою розуміється, що таку діяльність не можна було в ті часи провадити без дозволу уряду і взагалі начальства, а зокрема поліції явної і тайної, тому він увійшов у зносини з департаментом поліції. Власне, розширив свої зв'язки, бо вже як настоятель у тюрмі мусів мати з владою часті і близькі стосунки. З року 1903 він працює під покровительством і дирекцією відомого керівника царської поліції Зубатова, організатора т. зв. "поліційного соціялізма". Але таке співробітництво тільки облегшувало завдання о. Георгія: допомагати бідним і переслідуваним, а у всякім разі зовсім не могло компромітувати його сумління, бо він з роду своєї служби звик до поліції, зрештою не був ніколи жадним революціонером. Навпаки він бачив, як розумна і практична людина, що тільки у співробітництві з урядовими чинниками, отже з поліцією в першу чергу, він тільки і зможе досягти якого будь позитивного результату для робітників. Дійсно, його читальні і Т-во почало розвиватися з неймовірною швидкістю, тим більше, що тоді російський уряд хотів використати його організацію та відвернути увагу робітників від соціялізму та клясової боротьби пропагованою лівими політичними партіями — соціял-революційної і соціял-демократичної. І тому на його допомогову і організаційну діяльність радо уділяно певні грошові засоби. Безперечно уряд мав довір'я до цього священика, який був державним урядовцем і був противником революційної боротьби, стараючися еволюційно поліпшити умови життя працюючих. У заснованих ним читальнях завше були книжечки видавані українською громадою в СПБ ("Благотворительнымъ О-м изданія общеполезныхъ и дешевыхъ книгъ на малорусскомъ языкѣ"). Я сам бачив ті видання в читальнях, бо серед робітництва було чимало українців що еміґрували з своєї батьківщини, шукаючи заробітку.

Передімною зараз фотографія о. Георгія Гапона з брошури виданої в 1905 р. в Женеві п. з "ПОСЛАНІЕ..."[2]) на російській мові і чим більше вдивляєшся

в його обличчя гарне і одухотворене, у його чорні розумні очі, тим більше стає шкода, що доля занапастила цю небуденну особистість, надзвичайного організатора і народнього вождя. Виразно український тип з чорними вусами і підстриженою борідкою. Особисто він робив сильне враження на співрозмовника. Мені прийшлося лише один раз його бачити в читальні, але розмовляти не довелося...

Ця брошура фактично анонімна правдоподібно і не була зложена о. Ґ. Гапоном, а написана кимсь з партії а підпис "Ґеоргій Гапон" був доданий з кліше, де знято було навіть титло "свящ.", без котрого о. Ґеоргій ніколи не підписувався. Зміст усієї брошури направлений у захист жидів від погромів, що тоді були організовані ультра-патріотичним "Союзом Русскаго Народа". Дивно також що в тім "Посланіи" о. Гапон виступає проти відомого православного праведника о. Іоана з Кронштадту, а немає ані слова про національні переслідування різних народів, особливо українського! Так само як про економічні реформи для робітників, за які головно старався о. Ґ. Гапон. Очевидно на той час о. Гапон був занадто під впливом закордонних революціонерів і дав свою згоду та підпис під тим памфлетом.

Друга брошура вже на українській мові п. з. "ПЕТЕРБУРҐСЬКА НЕДІЛЯ"[3]) належить Павлу Розвій-Поле (псевдонім недавно помелого пастора Павла Крата), оповідає про тодішні події у формі оповідання на соціял-демократичний революційний спосіб, розрахована на чулість і революційну пропаґанду народніх мас України. На сс. 4-5 подана там ніби з оригіналу та Петиція, що о. Гапон склав і котру підписали тисячі робітників, для передачі імператору Миколі II. Але зміст її цілком фантастичний і не відповідає дійсності. Принаймні як вона була оголошена в споминах Дм. Любимова, б. прокурора, тодішнього начальника канцелярії міністра внутрішних справ князя П. Д. Святополк-Мирського, котрий її списав з оригіналу і надрукованої в його споминах "Событія и люди въ январѣ 1905 года", в газ. „Возрожденіе" (Париж, в шістьох статтях у серпні 1933 р.). У брошурі П. Розвій-Поле на с. 8-й є цікава подробиця ніби з о. Ґеоргієм Гапоном на маніфестації 9/22 січня йшло ще два інших священики і які були забиті. Це є безперечна брехня, бо і сам о. Гапон у своїх споминах, виданих 1906 р. у Лондоні, про жадних підручних йому священиків не згадує! Він, коли пролунали перші стріли поверх походу, упав на брук і разом з іншими проводирями зміг втекти через городи (зустріч з військом сталася на передмістях столиці) і цвинтар Воскресенського жіночого манастиря, де ним заопікувалися милосердні черниці і де він відпочив, переодягнувся в цивільне, зголив бороду та переїхав на мешкання письменника Максима Ґорького (Пєшкова), а звідти наступного дня через Фінляндію поїхав за кордон і опинився в Парижі.

На кінець 1904 і початок 1905 р. становище о. Гапона було надзвичайно солідне і вплив його та популярність надзвичайні не лише серед робітників, але і в суспільстві. Я тоді вчився в Михайлівськім артилерійськім училищі в СПБ і прекрасно пам'ятаю, що читав про о. Гапона та його діяльність статті в офіціозній газеті "Новое Время", в ж. „Нива" та інших та в його щоденній газеті для народа „Копейка", яка й продавалася за одну копійку і яку він сам і редагував. Але тоді до нього вже приссалися різні досить темні люди і підозрілі революціонери от як соц.-револ. жид інж. Рутенберґ, якийсь Варнашев та інші. Обидвох я потім знав у Парижі, де Рутенберґ виголосив кілька відчитів про "ґапоніяду", а товариш Варнашев видав навіть свої спомини, котрих, на жаль, я зараз не маю. Великий вплив мала на о. Гапона одна красуня, дівчина-робітниця Марія Уздашева. У той час о. Гапон користався довір'ям і підтримкою Митрополита Антонія Храповицького. Вони ж були земляки-українці...

Так чи інакше, про те довго треба було б оповідати, зародилося у о. Ґеоргія та в масі робітничій бажання подати петицію царю Миколі II. з проханням поліпшити долю трудящих і дати народові свободу. Без сумніву, домагання політичного характеру були додані під впливом революціонерів, котрі хотіли, може проти волі самого о. Гапона, використати цей рух і його самого та довести народні маси до конфлікту з владою. Очевидно що о. Гапон не зумів або й не схотів почати одверту боротьбу з тими впливами з боку і піддався намовам дорадників соціялістів, майбутніх більшовиків. Імовірно, що вже тоді він був під впливом своїх дорадників революціонерів, які загрожували залишити його на призволяще без допомоги "організації" тобто партії, а це була неабияка небезпека, бо тоді ніхто докладно не знав сили революційних, а тим більше терористичних організацій. Про це п. Рутенберґ хвалився у своїх доповідях у Парижі в 1909 році.

Прийшов нарешті день дев'ятого січня 1905 р. (за старим стилем).

Петиція до царя була складена й підписана власноручно десятками тисяч робітників, але мала характер невідповідний і напевно ніколи до імператора не дійшла б! Отець Ґеоргій Гапон на чолі з кількома тисячами робітників пішов до царя російського. Похід сунув кількома напрямками з передмість до осередку столиці, до Зимового Палацу, де надіявся зустріти самодержця і поскаржитися на тяжку долю працюючих. Ішли величезні тлуми народу і на чолі сам о. Ґеоргій у повнім облаченні з хрестом співаючи молитви і патріотичні пісні, навіть протеґовані поліцією. Несли ікони, хоругви і портрет Миколи II. На жаль, уряд на той час цілковито стратив голову і не знав як реагувати... Варто читати спомини Д. Любимова, щоб у тім переконатися! Однак напередодні були викликані війська, які невідомо з чийого наказу почали стріляти по процесії. Сталося щось жахливе. Революційні писання запевняють, що було кілька тисяч забитих і ще більше ранених[4]), але справді було лише 96 вбитих і біля трьох соток поранених! Поміж ними було багато невинних і випадкових жертв. Не було жадної організованости і спротиву, окрім Васильївського острова (дільниця міста), де робітники розбили збройну крамницю і побудували барикаду. У місті був хаос і повна розгубленість... Для о. Гапона ця кривава зустріч була повною несподіванкою, бо він не усвідомив певно собі, куди йшов і вів нарід, будучи певен, що стріляти не будуть і він зможе передати петицію імператорові. Усе сталося якось несподівано і непередбачено ані з боку робітників, ані з боку урядових чинників... Тогож дня начальник поліції генерал Фуллон і міністр внутрішніх справ кн. Святополк-Мирський подалися до демісії. Прийшло і до нових форм спротиву в імперії, до страйків і повстань, які довели до конституції і оголошення маніфеста 17 жовтня 1905 року, а потім і до приборкання народніх мас та скликанням Першої держ. думи-парляменту. Перша революція була скінчена!

9-те січня припало на неділю і я, як звичайно, маючи після обіду відпустку з військової школи, разом з своїм приятелем Аркадієм Ант. Краковецьким (майбутнім військовим міністром революц. уряду в Сибірі в 1918 р.) вийшов до міста щоби подивитися на такі надзвичайні події, що відбувалися рано від 9-ої години. Довго ми кружляли по вулицях і окрім сили цікавих та розташованого війська не бачили нічого надзвичайного. Жадних забитих чи ранених, про яких чули жахливі оповідання. Аж коли підходили до Адміратейства, загородив нам шлях відділ поліції та не дивлячись що ми були у військовій формі і при шаблях, примусив нас завернути на Невський проспект, загрожуючи навіть арештом! Мусіли послухатися і окружним шляхом таки дісталися на Васильївський острів, де вже побачили вперше в життю барикади і кров на снігу! Тут до нас прилучився наш приятель, теж юнкер з третього року навчання в нашій Михайлівській артилерійській школі, кавказець, Мгебров. Він був страшенно схвильований і оповідав страшні речі про боротьбу революціонерів з поліцією й козаками, яку він тут бачив. Далі ми вже втрьох, ніби символ недержавних націй: України, Польщі й Кавказу, вешталися по місту і спостерегали, а більше відчували щось нематеріяльне. Революції фактично не було але справді стався психологічний переворот у народі. Віра в царя "Божого помазаника" і „батька народу" впала, трісло духовне з ним єднання, це всі зрозуміли як і конечність дальшої затяжної боротьби за свободу й визволення народів. Революція могла вже прокладати свою путь на славу і володіння великої країни „міжнароднього комунізму". Рух псевдо-соціялістичного більшовизма міг кріпнути і добувати собі панування над російською імперією і усіма народами, з яких він був зложений в тягу історії. У цім сумнім процесі зіграв певну ролю наш земляк свящ. Ґ. Гапон. Так Провидіння мстилося за поневолення й денаціоналізацію...

По цих подіях, що нагнали стільки страху і до суспільства і до уряду, а радість для радикальних і революційних кіл, дав і нам тодішній старшинській молоді нагоду замислитися, а потім і прийти до конечности заснувати „Союз Старшин Російської Армії", що став стреміти зробити військовий переворот для введення конституції і проклямування автономії всім народам імперії царів. Про нього я розповім деінде, бо це є сторінка досі майже невідома...

Тимчасом о. Гапон щасливо добрався до Парижу, де його взяли в обробку революційні соціялісти, але без особливого успіху. О. Гапон весь час сумував і нарешті коли переконався в нікчемності революційних сил, знову увійшов таємно у зносини з представниками царської Охрани закордоном в особі Мануйлова, від котрого з дозволу тодішнього голови міністрів графа Вітте дістав амнестію і дозвіл повернутися в Росію. Відомий історик В. Л. Бурцев у своїм журналі "Былое" (№ 1 за 1925 р.) підтвердив що вже 25 грудня 1905 р. о. Гапон одержав від Департ. Поліції 30.000 рублів з секретного фонду.

Отже, він став знову на державну службу. У подяку він підписав, не знаючи французької мови, статтю, у якій вихваляв фінансові реформи гр. Вітте і радив французам підписувати позичку. На це йому відповів дуже різко лідер французьких соціялістів Жан Жорес у газеті „Л'Юманіте", називаючи о. Гапона аґентом російської поліції. Знову, у великім рев'ю в Парижі — „Ілюстрасіон", у 1905 р. була поміщена стаття з численними ілюстраціями про о. Гапона і події 9/22 січня. Також в ілюстр. місячнику „Же се ту" („Я все знаю") в Парижі в числі від 15 лютого 1905 р. поміщена стаття і мало схожий на о. Гапона портрет і малюнок розстрілу процесії на чолі з якимсь монахом, що підносить старообрядчеський осьмиконечний хрест поміж червоними прапорами! Були й інші статті досить фантастичного змісту, бо цей день — "Кривава неділя" — дуже схвилював західноевропейську опінію.

о. Ґ. Гапон на початку 1906 р. рішив вертати до дому і, очікуючи папорта, у березні переїхав до Женеви, де мешкав цілий місяць і бачився з перебуваючим тут В. Леніном, який старався з нього зробити свого аґента, хоч напевно знав, що о. Гапон уже тоді порозумівся з російським урядом і не хотів мати діло з революціонерами. Ленін хотів з нього зробити аґента-провокатора. Про це пише безсоромно в своїх споминах, виданих у 1932 р. в Москві пані Крупська, вдова Леніна. У своїх споминах, може з власних спостережень, може зі слів Леніна, вона пише що "Гапон не був зовсім революціонером, бо був людиною компромісів і головно наскрізь просякнений клерикальною психологією!"...

У Женеві о. Ґеоргій мешкав у маленькому будинку з балконом на кордоні передмістя ПЕТІ ЛАНСІ і ОНЕ і майже нікуди не виходив. Попивав легке місцеве вино і весь час, особливо увечорі, сидів зажурений на балконі у своїй кімнаті і співав українських пісень та церковні канти. Я оглядав той будинок в 1911 році і розпитував сусідів, але окрім господаря ніхто вже не пригадував того "рюсь", — росіянина, — з чорними очима що співав сумних пісень та сидів на самоті!

Я навіть сфотографував той будиночок з балконом.

З Женеви о. Гапон під чужим ім'ям виїхав до Фінляндії і за дозволом поліції приїздив до Петербургу. Треба сказати, що робочий народ у столиці його ще не забув і він мав по фабриках ще багато своїх прихильників. У цьому й причина, що уряд знову хотів використати його вплив як противагу революційній пропаґанді. Безперечно о. Гапон щиро був переконаний що його місце серед трудящих, яким він хотів знову допомагати своїм впливом в урядових колах і тим загладити свою помилку з січня 1905 р., коли він не зумів протистати впливам революціонерів. Тепер, побувши за кордоном, він добре, будучи розумною людиною з великим життєвим досвідом, роздивився сили і стан революційно-соціялістичних гуртків, і вже не надавав їм того таємничого значення і сили та впливу, як рік перед тим. Він їх мусів ігнорувати і остерегатися.

Одначе революціонери не пускали з нього ока і весь час за ним стежили. Той самий П. Рутенберґ і якийсь Деренталь приїхали також до Фінляндії і заманили о. Ґеоргія до порожньої вілли в Озерках біля Петербурга і там його вбили, повісили руками робочих з партії ніби за зраду. Це сталося 11 квітня 1906 р., бо тіло його знайшли геть пізніше і поховали аж 3 травня на Успенському кладовищі в Петербурзі.[5]) Похорон зібрав силу народа, переважно робітників, були навіть делегації від фабрик і заснованого ним товариства, казали промови і були зложені численні вінки від робітників. На похороні була і його жінка. Мене тоді вже не було в СПБ, але моя хрещена мати та її

діти оповідали потім, що уся столиця говорила про о. Гапона і засуджувала його вбивників.

У Парижі в 1909 р. інж. Рутенберґ, приятель і вбивця о. Гапона, оголосив кілька відчитів про ті події. Я був на всіх і пам'ятаю слухав з огидою, дарма що тоді я ще був революціонером. Між іншим Рутенберґ не вважав о. Гапона за провокатора і зрадника партії чи революції, бо він ніколи не був ані партійним ані революціонером, та що жадного суда і вирока смерти на о. Гапона не було!.. Усю ту жахливу процедуру допита і повішення перевів він на власну руку, уже пізніше відчитавшись перед Ц. К. Партії.[6]) Інж. Рутенберґ признає, що о. Гапон дуже гідно себе тримав і пішов на побачення з ним до тої порожньої вілли в Озерках, з бажанням назавше пірвати всякі стосунки з партією. Цікаво, що навіть присутні в сусідній кімнаті робітники, як свідки "зради" о. Гапона, були проти смерти його і Рутенберґ мусів їх присилувати партійною дисципліною! Але найбільш пікантно, що в той самий час цей кат Рутенберґ провадив якісь таємні переговори з нач. Охрани Рачковським, як це згадує в своїх споминах генерал Герасімов, — видатний діяч таємної поліції.

Незадовго потому Рутенберґ виїхав до Америки і вже по більшовицькім перевороті в 1917 р. через Норвегію повернувся до Петрограда, де грав видатну ролю... Володимир Бурцев у своїй статті в журналі "ИЛЛЮСТРИРОВАННАЯ РОССІЯ" (ч. 45 за 1927 р.) про смерть о. Гапона це підтверджує зі слів Деренталя, який працював з Савінковим (видатним терористом партії соц.-револ.) і теж перейшов до більшовиків.

Отак, у коротких словах, виглядає історія того кривавого здвигу на початку першої революції і роля нашого православного українського священика, без якого, може, події пішли б цілком інакше. Невідомо мені, як коментує і оцінює ту подію з 1905 р. сучасна сталінська преса й історики, але факт, що в ній партія Соц.-Демократична, з якої вийшли більшовики, не грала жадної ролі і не мала ніякого впливу. Зрештою це признає їх тодішній партійний орган "ИСКРА" (напр. ч. 86 від 3 лютого 1905 р., де є велика стаття про події 9 січня). Хоч як далека тепер та історія, але шкода що досі не оброблена науково...

---

[1]) Досить зазначити, що в своїх економічних домаганнях "Петиція" до царя, уложена о. Гапоном при співучасти делеґатів робітництва, бажала щоб некваліфіковані робітники (чорнороби) одержували за свою щоденну працю бодай... 1 карб. (0.75 цент.). У парагр. 5 дослівно говорилося: "Вознагражденіе женскаго труда (на Путіловському заводі) увеличить не менее какъ до... 70 коп. въ день." (Див. ж. "Революціонная Россія" № 60 від 5. 3. 1905 р., стор. 17).

[2]) Брошура ця мала такий наголовок: "ПОСЛАНІЕ къ русскому крестьянскому и рабочему народу" отъ Григорія Гапона. 1905. сс. 24. З передмовою від видавців: "Священикъ Георгій Гапонъ" і 4-ма приміт-ками. На підставі свого архіва знаю, що цю брошуру було друковно в Женеві як видання Партії Соціялістів-Революціонерів. Тираж був 40.000 прим.

[3]) Павло Розвій-Поле — "Петербургська Неділя". Видання Української Соціял-Демократичної Спілки С. Д. Р. П. Р., 1905, сс. 15. Друкарня Ст. Манецкого і Сп. у Львові, Коперника 9.

[4]) У передмові „Посланія" партія соц.-револ. писала що „ранених було більше 2000, а вбитих на смерть не менш 600 чоловік". У джерелах соціял-демокр. партії навіть згадується що „зарізаних та покалічених було 4000 осіб"!

[5]) Див. про це спомини інж. Рутенберґа відповідно препаровані в газ. "Матен", Париж, в чч. від 20, 21 і 22 вересня 1909. Тут є цікава подробиця, що згоду на вбивство о. Гапона дав відомий агент-провокатор Євно Азеф (також жид), який тоді керував партією Соц.-Революціонерів.

[6]) Це признає і офіційний орган Ц. К. "Знамя Труда" в Парижі № 15 за лютий 1909 р.

Для історії зазначу що про о. Гапона і події 9/22 січня 1905 були цікаві статті і оголошені матеріяли в партійнім виданню "РЕВОЛЮЦІОННАЯ РОССІЯ" в №№: 58 (20 січня), 59 (10 лютого), 60 (5 березня) і 62 (25 березня) 1905 року.

Інж. АНДРІЙ КАЧОР

Д-Р СТЕПАН БАРАН

Пам'яті Голови Виконного Органу УНРади та визначного громадського діяча й публіциста.

(Закінчення з попереднього числа)

Пригадаймо собі цей великий перший політичний процес у Польщі проти колишніх старшин УСС і УГА Дмитра Шеремети і Василя Мельничука, що відбувся в листопаді 1922 р. в Чорткові. До оборони став д-р С. Баран разом із проф. д-ром В. Старосольським. І коли, мимо блискучої оборони, обох підсудних засуджено на смерть, д-р Старосольський нервово не видержав, тоді д-р С. Баран сам провів цілу ніч з засудженими і обом по черзі товаришив на місце екзекуції, стараючись до кінця піддержати в них бадьорість і боєвий дух.

Пізніш д-р С. Баран виступав дуже часто як оборонець у наглих судах, наприклад у вересні 1923 р. боронив ремісника Павлишина і товаришів перед наглим судом у Золочеві — це був перший процес проти членів УВО в Галичині. Він також боронив молодих селян, Голояда і Пришляка, перед наглим судом у Тернополі в 1932 р. Він боронив пізніше перед наглим судом у Сяноці чотирьох молодих селянських лемківських хлопців з Ліського повіту за бунт проти влади, притоку до того дала нефортунна спроба усунути панщизняний хрест з одного місця на друге. Крім виступів у наглих судах д-р С. Баран часто виступав як оборонець в інших політичних процесах, що відбувалися проти молодих українців у Польщі за приналежність до ОУН, за переховування зброї, за поширювання нелегальної літератури, тощо. Він був головним оборонцем великого політичного процесу на Волині, що відбувся в 1932 або 1933 р. в Рівному проти коло 250 українців, яких рівенський староста покарав за спі-

вання „Ще не вмерла Україна" високими карами арешту і гривни, що разом давало стокількадесять літ в'язниці і понад 100 тис. зол. грошевих кар. Справу цю суд мусів, під тиском оборони і публічної опінії, уморити.

Перший раз за Польщі виступав д-р С. Баран у процесі проти д-ра Т. Ваня, що відбувся в 1921 р. у Львові за події з українсько-польської війни в Золочеві 1918 р. Останній раз виступав у процесі за вбивство голови читальні „Просвіти" Михайла Лапчака комуністами в селі Настасові 1937 р. Пізніше в політичних процесах вже не виступав, бо польський уряд заборонив послам-адвокатам брати участь в політичних процесах. З усіх тих процесів д-р С. Баран давав широкі звідомлення до львівського щоденника „Діло", в річниках якого можна знайти й вичитати цілу історію масових політичних процесів у Польщі.

Д-р С. Баран, як правник, доконав ще одного історичного діла, а саме він списав останній заповіт з Іваном Франком.

Як знаємо, І. Франко тяжко захворів десь коло 1907 р. і ця недуга дуже його фізично і духово заламала. Стан здоров'я Франка помітно з року на рік погіршувався, а з початком 1916 р. лікарі звернули увагу судовому кураторові й опікунові родини Франка, Карлові Бандрівському, що наближається кінець життя Великого Каменяра. Тоді Бандрівський запропонував д-рові С. Баранові, що знав Франка особисто, його досить часто відвідував і мав у Франка добру опінію, щоб відповідно підготовив поета до списання останнього свого заповіту. Д-р С. Баран це зробив у половині березня 1916 р. в прияві лікаря д-ра Володимира Кобринського, судді Лева Шеховича та радника Бандрівського у стрілецькому притулку в дяківській бурсі при вул. Петра Скарги у Львові, де Франко лежав хворий під опікою Українських Січових Стрільців. Цю подію описав точно сам д-р Баран на сторінках „Діла" в червні 1916 р. і в своїх спогадах про І. Франка, виданих окремою книжечкою в Німеччині 1952 р.

***

Як політик д-р С. Баран звернув на себе увагу українського громадянства ще до першої світової війни. Він був дуже активний, живий і тактовний, добрий промовець, блискучий публіцист, тому й не диво, що його покликали на секретаря Народнього Комітету екзекутиви Української Національно-Демократичної Партії в 1913 р. і йому доручено організувати великий краєвий з'їзд, цієї партії, що відбувся 25—26 грудня 1913 р. у великій залі жидівського т-ва Яд Харузін у Львові під проводом д-ра Костя Левицького та при участи коло 400 делегатів. На цьому з'їзді, між іншим, Іван Франко, один із основників цієї партії, виголосив свою останню публічну промову.

За цю активність д-ра С. Барана, висунули його від міст Перемишль, Ярослав, Сяник, Городок і Яворів кандидатом на посла у виборах до галицького сойму, що мали відбутися у вересні 1914 р. Вибір його був запевнений, бо не було ніякого контркандидата, але вибори не відбулися з причини вибуху війни з кінцем серпня 1914 р.

Про політичну працю д-ра С. Барана в часі війни і українських визвольних змагань, ми вже згадували вище. Тут ще додамо кілька слів про його політичну працю під Польщею, яку він виконував як визначний представник УНДО. Від цієї партії, яка взяла в свої руки керму української політики і громадського життя в Галичині та несла повну відповідальність за легальну боротьбу українського народу в Польщі, за свої права і визволення, д-р С. Баран був послом до варшавського сойму в чотирьох каденціях у рр. 1928—1939. Як посол належав до найактивніших. Він виголосив мабуть найбільше промов зпоміж усіх українських послів у Польщі. Всі його промови, інтерпеляції, меморіяли чи проєкти були дуже солідно опрацьовані, а це примушувало поляків всі його виступи трактувати поважно і з ними рахуватися. Він також опрацював з сенатором Володимиром Децикевичем проєкт автономії для українських земель під Польщею, який внесено у соймі в грудні 1938 р., але його маршалок сойму з формальних причин не прийняв.

Про його політичну роботу треба було б писати окрему студію. Вона була многогранна, велика і відповідальна, а д-р С. Баран як політик був дуже солідний і чесний, прямолінійний, ніколи нікого не обріхував, але кожному мав відвагу сказати правду в вічі і за це навіть найбільші його противники його шанували й респектували. Цю лінію він витримав навіть у незносимій таборовій атмосфері, де до голосу приходили крайньо нетолерантні елементи і часто відгрожувалися на його адресу та робили різні напади на нього в своїх пресових органах.

***

Працюючи дуже активно на політичному і економічному полі, д-р С. Баран знаходив ще час і на науково-публіцистичну діяльність, яку розпочав ще в 1902 р., як молодий студент і якої не покидав аж до своєї смерти.

Усі його статті, наукові розвідки чи звіти з процесів, соймових дебатів тощо, що були друковані на сторінках майже всіх українських галицьких журналів, альманахів і часописів, а зокрема на сторінках „Діла" і „Свободи", відзначалися великим знанням порушеної справи, бистротою думки і багатством аргументів, ілюструючи свої праці часто статистикою й фактами із життя.

Як журналіст він уже за студентських часів звернув на себе увагу і тому такі журналісти як д-р Василь Панейко і д-р Михайло Лозинський запрошували його до співпраці в „Ділі" Він з кінцем вересня 1915 р. зорганізував видання у Львові знаного в краю популярного тижневика „Свобода" та став його редактором і провадив його аж до окупації Львова поляками в листопаді 1918 р. Він був першим редактором „Українського Прапору", органу Уряду ЗУНР на еміграції у Відні. Пізніш, у 1924 р., був головним редактором „Діла", в рр. 1928-30 видавав і редагував тижневик „Подільський Голос" у Тернополі, а від 1-го січня до кінця вересня 1939 р. був видавцем і редактором тижневика „Національна Політика", що виходила на місце „Свободи" у Львові. У 1942 р. видавав у Холмі тижневик „Холмська Земля", а крім цього співпрацював у щоденнику і тижне-

вику „Краківські Вісті", що їх редагував мгр. Михайло Хом'як.

Багато праць д-ра С. Барана вийшло окремими виданнями — деякі були перевидані та передруковувані в різних журналах.

Одною із перших була його „Коротка історія України", що вийшла накладом амер. „Свободи" в 1907 р. Праця ця вийшла двома накладами.

Другою була його велика джерельна праця п. н. „Статистика середнього шкільництва в Галичині в рр. 1848—1898", друкована у двох томах Збірника з поля науки суспільних наук і статистики Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові в рр. 1910—11.

Далі наведемо лише назви таких важніших його праць, як:

„До історій українських партій в Галичині", друкована в календарі „Свобода" за 914 р.; „Новий краєвий статут і нова виборча ординація до галицького сойму" — ця праця мала понад 100 стор. друку і вийшла накладом 20.000 прим. у Львові 1914 р.; „30-ліття Повітового Товариства Кредитового (Укр. Кооп. Банку) в Тернополі", видана в Тернополі 1929 р.; „Нова виборча ординація до громад", Львів, 1933; „Народ без землі — риба без води", Львів, 1934; „Історія української адвокатури", Львів, 1934 — друкована в альманасі Союзу Українських Адвокатів; „Самбірська гімназія в 90 рр. XIX ст.", Львів, 1935 — альманах „Учительської Громади"; „Про наступ на Православну Церкву на Холмщині", Львів, 1938; „Після неволі — визволення" — історія Православної Церкви на Холмщині й Підляшші та її переслідування за нової Польщі, Краків, 1940; „Церковна Унія з Римом", Міттенвальд, 1946; „Весна народів в австро-угорській Україні", Мюнхен, 1948; Більша праця „Про життя й діяльність митрополита А. Шептицького", друкована у видавництві „Вернигора"; „Друковане слово на службі української справи серед чужинців"; „Перші українські державники-соборники"; „Земельні справи в Галичині", Авгсбург, 1948; „Західньо-українські землі в рр. 1918—39" — вид. „Українських Вістей"; „Устрій українських земель у складі Австро-Угорщини", „Українська еміграція між двома світовими війнами", „Аграрний устрій західньо-українських земель", —статті в Енциклопедії Українознавства, Мюнхен—Нью-Йорк, 1949. У тій же Енциклопедії є ще його дві статті написані спільно з д-ром С. Витвицьким, а саме: „ЗУНР в 1918—23 рр." і „Українські землі під Польщею"; „З моїх спогадів про Івана Франка", видання „Українських Вістей" в Німеччині, 1952.

Як бачимо із самих тільки назв, д-р С. Баран використав свій життевий досвід і своє знання у різнородних наукових і публіцистичних працях з різних ділянок нашого політично-суспільного життя і історик наших днів нераз буде звертатися до його праць, як джерела своїх дослідів.

Д-р С. Баран був дійсним членом Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, а навіть був одним із заступників голови цього товариства.

***

На еміграції в Німеччині д р С. Баран не покидає журналістичної праці, хоч таборові відносини до будьякої умової праці були дуже непригожі. Він постійно дописує до „Християнського Шляху", „Неділі", „Українських Вістей", "Нашого Життя" тощо. Він є ініціятором скликання першого з'їзду українських журналістів на еміграції, що відбувся 2—3 червня 1946 р. в Новому Ульмі. На цьому з'їзді всі українські журналісти об'єдналися в Спілку Українських Журналістів, обговорили всі важніші політичні проблеми та намітили засади і плян праці для українських журналістів на еміграції. Д-р С. Баран виголосив тоді велику доповідь про завдання української преси і українських журналістів в минулому і сучасному, виконуючи почесну і відповідальну службу інформатора та виховника українського народу. На цьому з'їзді одноголосно обрано д-ра С. Барана головою СУЖ, а на черговому з'їзді почесним головою цього ж т-ва.

Пізніше д-р С. Баран був активним членом т. зв. Контактної Комісії, яка оформилася 6 березня 1946 р. з метою підготовки такої політичної платформи, яка б дозволила об'єднати дії українських політичних партій в одному центрі. Комісія ця пізніше переіменувалася в Координаційний Український Комітет, який закінчив свої праці весною 1947 р. створенням Української Національної Ради, статут якої підписали всі політичні партії і групи, за винятком Союзу Гетьманців-Державників. В Українській Національній Раді д-р С. Баран був членом від УНДО і виконував обов'язки голови Правничої Комісії, а від червня 1948 р. до 12 січня 1952 р. був членом Президії УНРади, як один із заступників голови. Від 12 січня 1952 р. до дня своєї смерти виконував найпочесніше і найвідповідальніше завдання голови Виконного Органу УНРади, тобто був прем'єром нашого екзильного уряду. На цьому посту він зумів довести до порозуміння між українськими партіями, об'єднаними в УНРаді і тими що стоять поза УНРадою, щодо деяких наших зовнішніх політичних виступів, а зокрема щодо одностайної постави супроти контакту і можливої співпраці з москалями чи американцями з під стягу КЦАБ. Виконний Орган УНРади під його проводом довів до конференції й порозуміння представників екзильних урядів Білорусі, Грузії і України щодо КЦАБ і всяких інших спроб московського імперіялізму розбити цей одностайний фронт поневолених Росією народів.

***

Українське громадянство різно ставилося до д-ра С. Барана як політика, журналіста, громадсько-суспільного діяча, чи приватної людини, але всі його шанували за його велику працю, а доказом цього було, до певної міри, врочисте святкування його 70-ліття, яке уладили йому 31 січня 1948 р. представники українського громадянства в таборі Міттенвальд (Німеччина).

У великій, гарно прибраній, залі таборового театру зібралася вся українська інтелігенція та бору, політичні симпатики і „вороги" ювілята, багато робітників і селян, а також багато гостей з других таборів і міст, щоб вшанувати його довголітню працю для українського народу.

На закінчення цього побіжного перегляду праці д-ра С. Барана, треба хоч кілька слів сказати про нього як приватну людину.

Ред. д-р І. Німчук, що довгі роки знав і співпрацював із д-ром С. Бараном, так його схарактеризував у своїому рефераті: „Він був надзвичайно скромна, добряча людина, далекий від всякої зависти й заздрости, не кажучи про ненависть до когонебудь, далекий теж від всякої погоні за популярністю та мамоною. Він навчився легковажити матеріяльні добра, бо бачив і на власній шкурі переконався, як увесь дорібок цілих поколінь нищився і пропадав продовж кількох хвилин, як всі ми потратили свої становища, як мільйони гинули без ніякої їх вини. І він навчився шанувати саме моральні, ідейні добра, вбачаючи в них єдино-реальний, єдино-тривкий і ненарушний чинник, що переживе всі катаклізми. І тільки відкликом до того тривкого критерія християнської моралі та чистої, несфалшованої ідеї можна, на думку ювілята, боротися за збереження сучасної української еміграції від денаціоналізації, духової розточо і декаденції".

Коротко кажучи, д-р С. Баран, як людина ціле своє життя провів на праці для українського народу, базуючи цю працю на твердих засадах християнсько-демократичного світогляду.

Мені довелося пізнати д-ра С. Барана вперше в 1934 р. в редакції „Діла", де я друкував тоді свою більшу соціяльно-побутову студію у низці статтей п. н. „Наше село зблизька". Він зацікавився цією моєю працею, дав мені деякі поради і вказав на невідомі мені джерела дослідів цієї ділянки і від того часу, я вже досить часто з ним зустрічався, а на еміграції в Німеччині навіть намовив його написати для „Господарсько-Кооперативного Життя", яке я редагував, коротку студію про „Земельні справи в Галичині", яку потім видано окремою книжечкою.

Довідавшись про його ненадійну смерть, отцією згадкою хочу вшанувати Його світлу Пам'ять, пам'ять цього справді великого громадсько-політичного діяча і справжнього українського патріота, що Україну любив не словами, а своєю невтовною працею. І цього український нарід Йому ніколи не забуде.

ВИБОРИ ДО КАНАДІЙСЬКОГО ПАРЛЯМЕНТУ

У серпні відбулися вибори до Канадійського парляменту. Українці Канади спромоглися в цих виборах вислати до законодавчого органу Канади аж чотирьох своїх послів, себто подвоївши їх число, порівняно до попередніх виборів. Наші чотири посли вибрані від чотирьох визначніших канадійських партій: Іван Дікур — ліберал, М. Старчевський — прогресивний консерват, А. Головач — суспільно-кредитовець та Ф. Заплітний — ССФ (соціяліст).

Такий наслідок може тільки тішити нас, але не мусимо забувати й наслідків державного перепису в Канаді, що відбувся в липні 1951 р. (див. "Нові Дні", ч. 31, серпень 1952 р.). Цифри перепису свідчать, що за офіційними даними **українці в Канаді становлять 2.82%** всього населення, а **послів** ми сьогодні **маємо лише 1.5%** (4 з усіх 265). Крім того, маємо два посли з партій, які майже не мають впливу, бо всі зібрані в цих виборах голоси розподіляються так: ліберали — 48%, прогресивні консервати — 31%, ССФ — 12%, соціял-кредит — 5.2%.

Звичайно, такі наслідки не можуть нас заспокоювати. Український виборець у Канаді є дуже активним і впливовим. Тим більше, що за українцями йдуть інші, менш численні, національні групи, які не мають шансів на свого кандидата. Це прекрасно розуміють проводи канадійських партій — вони часто-густо йдуть нам на поступки, вони, що робить їм велику честь, у справі виборів ставляться до нас дуже толерантно. Нам тільки лишилось використати цю їх настанову, а разом і виправдати довір'я наших англомовних співгромадян до наших кандидатів і виборців. Ці слова особливо стосуються до партії прогресивних консерватів, яка є панівною партією в Онтаріо — цій провідній провінції Канади.

На нашу думку ми можемо мати не менше 10-12 послів. До цього висновку ми прийшли після розмов з деякими нашими послами. Чому ж ми їх не маємо? Бездарність нашого політично-громадського проводу, який цією справою ніяк не цікавиться, та незнання проводами канадійських партій наших людей — ось дві причини, які вирішують цю справу. Ми не маємо й досі загально-української установи, яка б була на висоті своїх завдань, бо КУК до того ще не доріс і цим питанням не цікавиться, пускаючи його на самоплив, а проводи канадійських партій цілком ізольовані від наших людей, їх фактично не знають, а користають з рекомендацій випадкових осіб, які здебільша в українському житті Канади самі дуже мало важать.

У Канаді дуже важить кандидат (може більше, як сама партія, з якої він кандидує). Отже, від добору кандидата значно залежить успіх виборів. При цьому обов'язково запевнити собі співпрацю й допомогу інших національних груп (крім української та англійської, яка більше довіряє партії), а для цього треба виставляти кандидата відомого й іншим національним групам. І працю цю починати не за місяць до виборів, а найменше за рік.

До влади в Канаді прийшла знову ліберальна партія. Уряд очолює знову Сен Лоран — ця одна з найсвітліших постатей Канади. Нашим послам треба тільки зацікавити уряд Канади українською визвольною справою, зробити Канаду оборонцем нашої справи в ОН. Зокрема наші посли мусять поставити питання в парляменті Канади про наладнання дипломатичних зв'язків з Україною, яка сьогодні є членом ОН. У цьому полягатиме найбільша наша політика в Канаді, яка з українцями рахується і їм довіряє.

Ще пару слів про комуністів. Поразка їх просто жахлива: зі 100 їх кандидатів не обрано жодного. Вони зібрали 1.1% всіх голосів. Сам їх всеканадійський "бос" Тим Бак дістав 1657 голосів з усіх 19.357, себто не зібрав навіть і 10% голосів своєї округи (Торонто-Тринити). Комуністична преса белькоче про свою "перемогу" тим, що "ми, — мовляв, — пояснили народові Канади свою програму..." А мале число своїх голосів пояснюють тим, що комуністи голосували на партію ССФ... А на що ж своїх аж 100 кандидатів ставили?...

П. Прус

З НОВИХ ВИДАНЬ

"СОЛДАТИ МОГО ЛЕГІОНУ"

Нова збірка Петра Карпенка-Криниці

Українській поезії ніколи не бракувало патріотичних мотивів. Ще від часу гетьмана Мазепи, від славетної "Енеїди" Котляревського з його "Де общеє добро в упадку — забудь отця, забудь і матку, лети повинність ісправлять", — українські поети завжди культивували в своїй творчості одну із самих шляхетних тем — тему Батьківщини. Тема тяжка і до певної міри ризиковна, адже легко впасти просто в тон патріотичного романсу чи й агітки політичного характеру. Одначе, право на існування громадської, патріотичної лірики цілком довели своїми неперевершеними творами цілий ряд українських поетів різних поколінь. Майже вся творчість одного із найвизначніших поетів нашого часу — Євгена Маланюка — побудована саме на таких мотивах. Одночасно, вона є повноцінна мистецьки докраю.

Молодше покоління наших поетів і на поневоленій Батьківщині, і на еміграції теж у своїх творах культивує тему Вітчизни. В УРСР, попри заборону окупанта, від часу до часу з'являються українські патріотичні поезії, а скільки ж їх є неопублікованих! На еміграції цій темі віддано дуже, дуже багато уваги — і це природньо: людська туга за Батьківщиною, намагання допомогти Україні в тяжкий період її історії викликають багато таких творів. Далеко не всі вони виходять саме за межі патріотичного романсу, який дуже мало має спільного із справжнім мистецтвом. Також і перші твори Петра Карпенка-Криниці на цю тему часто нагадували патріотичні гасла, одягнені у віршовану форму. Проте, все нові й нові збірки творів цього відносно молодого поета стають для нас доказом, що патріотична тематика зовсім і ні в якій мірі не заперечує мистецтва.

У місті Чікаго, де тепер перебуває Петро Карпенко-Криниця, у видавництві "Орлик" вийшла нова збірка поезій поета — "Солдати мого легіону". У ній зібрано 19 творів, а між ними й поема „Парабелюм Лариси Гук", що є визначним мистецьким досягненням української поезії на еміграції.

Я в шкатулку мовчання слова
Положив би о пізній порі,
Тільки ж образ твій знов ожива.
Я ось бачу: стоїш, як жива,
І шепочеш мені: "Говори"!

Так розпочинається чудова, докраю емоційно наснажена поема "Парабелюм Лариси Гук". І в цих словах — розкривається вся душа поета, його гостре відчуття нашого часу, нашої боротьби проти ворога; відповідальности за те, що і він, поет — мусить у всенародній боротьбі брати участь. Один за одним стають перед очима читача у збірці "Солдати мого легіону" — яскраві образи-постаті вірних синів України, її найвизначніших людей, що є скарбом кожної нації. У поезії "Путь вірних" так і говориться:

Вони, грудьми рвучи сплетіння хащів,
Ідуть плече-в-плече. І кожну мить
Готов з них кожен в чорну ринуть пащу,
Щоб власним тілом звіра задушить.

Так проходять перед нами Ольжич, Позичанюк, безіменні герої-підпільники, українські патріоти.

Хто землю кохає, зріднившись навічно з нею,
Як сонце із небом, як весни із зеленню шат,
Той пристрасним палом любови своєї
Тарасові брат —

так говорить поет у вірші "Тарас Шевченко", в одному із кращих українських творів про нашого геніяльного поета, мислителя й патріота. У вірші "Останній поєдинок" гордо вмирає поетка Олена Теліга, розстріляна німцями у Києві під час другої світової війни:

Раптом у серці сил немає —
Господа дар...
І стоячи гордо вмирає
Товаришка Жанни д'Арк.

Прекрасним людяним теплом зігріті рядки поезії "Колискова". Своєрідно малює поет прихід вечора у 'Могилі безіменного". У „кіплінгівському", волюнтаристичнім циклі поезій "Із зошита підпільника" Петро Карпенко-Криниця досягає майстерного поєднання патріотичних мотивів із найніжнішими, найтоншими людськими почуттями. Тяжка боротьба української людини із червоним московським загарбником. Та все ж — у ній стільки справедливости й краси, скільки романтики, скільки відчуття Божої Правди, що, хоча:

І кожен день встає, як мрець, і зблідлий, гасне
Під вітру крик, що скаженіє, наче звір.

І все ж так хочеться сказать: життя прекрасне! — і це говорить поет цілою своєю збіркою, оптимістичною, попри такі часті трагічні нотки.

У короткій рецензії немає змоги спинитися довше над окремими творами, ані аналізувати художні засоби. Ще де-не-де помітно в "Солдатах мого легіону" недопрацьовані рядки. Одначе, більшість творів — це свідчення зростання талановитого поета, який обрав творчий шлях дуже тяжкий і дуже відповідальний. Особливо велика поема "Парабелюм Лариси Гук" є цінним вкладом у нашу поезію на еміграції і в Україні.

Л. П-а

Сидір Запорожець, КОЖНИЙ ПОВИНЕН ЗНАТИ, Нью Йорк, 1952, стор. 283.

Що сказати про цю книжку? Книжка анонімна: невідомо хто її написав, хто її видав і фактично й де видав. Бо хоч там і написано "Нью Йорк, 1952", але з успіхом можна було написати також "Токіо чи Варшава, 1953"... Видно, що писав її протижидівський аматор, дуже мало досвідчений у справах писання й видавання, людина малої культури, бо ненависть проти жидів закрила йому очі на фактичного головного таки ворога України — Росію. Твердження, що Ленін і Сталін жиди, таке ж правосильне, якби ми сказали, що автор книги, якого ми не знаємо, є конче полінезієць, бо так **"говорила кума баби моєї тітки..."** Автор ідеологічно вагається між російською чорною сотнею і німецьким фашизмом, не вибравши ще собі остаточно кого він більше любить з цих "двох світочів людства".

Пишемо це тому, що в нашій пресі стався цілий переполох з приводу цієї книжки. Один критик навіть дійшов до того, що запевняє своїх читачів, ніби ця книжка "перекладена на гарну українську літературну мову". Справді, великий комплімент поганій книжці й поганою мовою написаній.

Нас дивує цей переполох, бо не бачимо причин чого українці мають відповідати за неї? Сумніваємось чи пошкодить вона й жидам. Думаємо, що рівно стільки, як писання жидів проти українців (хоч би в "Н. Рус. Слові"), шкодить нам...

Рекомендувати її нашим читачам ми ніяк не можемо, а хвилюватись їм з приводу її появи також не радимо, — це справа неукраїнська і вона нас не має

цікавити. Чесно кажучи, ми її всієї й самі не читали — дешеві там аргументи.

Іван Багряний, ОГНЕНЕ КОЛО, повість про трагедію під Бродами, видавництво "Україна", Новий Ульм, Німеччина, 1953, стор. 204.

Це — частина з IV тому роману "Маруся Богуславка", над яким тепер працює наш автор. Постараємось пізніш докладніше інформувати наших читачів про цей твір.

Юрій Шерех, ПРОЩАННЯ З УЧОРА ("Коли ж прийде справжній день?"), видавництво "Сучасна Україна", Мюнхен, 1952, стор. 52.

Олена Звичайна, МИРГОРОДСЬКИЙ ЯРМАРОК, обкл. М. Левицького, видавнича спілка "Тризуб", Вінніпег, Канада, 1953, стор. 47.

Деяким авторам справді щастить: так і О. Звичайній — вона свою книжку видає одноразово в двох видавництвах, хоч обидва вони певні, що видають її "тільки вони". Чи варто так робити, коли багато авторів мають багато якісних творів, які лежать і їх нема кому видати?

Іван Ганнич, МОЯ МУЗА, лірика, обкладинка — В. Остроушко, літературний редактор — А. Орел, в-во?.. 1953, Перт Амбой, США, стор. 48.

"Звернення воюючої України до всієї української еміграції", в-во "На Варті", Торонто, 1953, друкарня оо. Василіян, стор. 16.

Роман Завадович, СОЙКА-ШТУКАРКА, та інші оповідання з природи для дітей і молоді, обкладинка й ілюстрації П. Холодного, в-во Юрія Тищенка, Нью Йорк, 1953, стор. 54, наклад — 3.000, ціна — $1.00.

Богдан Лепкий, ПІД ТИХИЙ ВЕЧІР, передмова д-ра Л. Білецького, видавнича спілка "Тризуб", Вінніпег, 1953, стор. 318. Автора обкладинки видавництво тримає в таємниці, хоч з ініціялів догадуємося, що то М. Левицький.

Леонід Полтава, УКРАЇНСЬКІ БАЛЯДИ, третя збірка поезій, літературний редактор — О. Данський, обкладинка — Р. Лісовський, портрет автора роботи Андрія Сологуба, видавництво "Українець", Париж, наклад — 1.500 прим., стор. 61.

Д-р Богдан Галайчук, НАЦІЯ ПОНЕВОЛЕНА, АЛЕ ДЕРЖАВНА, в-во "Сучасна Україна", Мюнхен, 1953, стор. 97. Це — відбитка з двотижневика "Сучасна Україна".

Ю. М. Луцик, ДО МЕТОДОЛОГІЇ НАЗВОЗНАВСТВА, видання УВАН, Вінніпег, 1953, стор. 23, включаючи резюме англійською мовою та список літератури.

Іван Лобода, ВОНИ ПРИЙШЛИ ЗНОВУ, роман з фінляндсько-більшовицької війни, обкладинка М. Левицького, видання Клюбу приятелів української книжки, книжка 16, Вінніпег, 1953, стор. 133.

В. Січинський, УКРАЇНСЬКИЙ ТРИЗУБ І ПРАПОР, ілюстрована (65 ілюстрацій), видавнича спілка "Тризуб", Вінніпег, 1951, стор. 71, включаючи резюме англійською мовою та список літератури до цієї теми.

Петро Карпенко-Криниця, СОЛДАТИ МОГО ЛЕГІОНУ, поезії 1945-1946, обкладинка П. Холодного, в-во "Орлик", Чікаго, США, стор. 48.

С. Васильченко, НОВЕЛІ, обкладинка М. Левицького, видання Клюбу приятелів української книжки (видавець Ів. Тиктор), книжка ч. 17, Вінніпег, 1953, стор. 128.

Д-р Іван Німчук, УКРАЇНЦІ В БРИТІЙСЬКІЙ КОЛЮМБІЇ, видання Гр. Барткова, Едмонтон, Канада, стор. 20, ціна — 0.25.

Дм. Чуб, НА ГАДЮЧОМУ ОСТРОВІ, з австралійських пригод, обкладинка й ілюстрації П. Вакуленка, в-во "Ластівка", Мелбурн-Аделаїда, Австралія, 1953, стор. 24.

Книжка дуже легко й гарно написана поправною літературною мовою, свіжа своєю темою й місцем подій (невідома досі в нашій літературі Австралія). Все це робить її одним з кращих наших видань для дітей, на які спромоглась наша еміграція в цьому році. До того вона дуже чепурно видана, дбайливо оформлена, з дуже гарними ілюстраціями. Можемо рекомендувати її всім дітям середнього й старшого віку. Ціна її — 45 центів.

На жаль, як довідуємось, видано її дуже мізерним накладом (1.500 прим.) і вона, мабуть, уже вичерпується. Можливо, що матимем її на продаж, тоді повідомимо наших читачів.

ЛИСТУВАННЯ РЕДАКЦІЇ

Вельмишановний Пане Редакторе!

Дуже дякую за ч. 43 Вашого журналу, з обкладинкою справді українських жіночих убрань, як з Великої України так і з Гуцульщини, які відрізняються від тих, що Ви називаєте "музейними" хіба тим, що корсетки вишиті на передньому куті, у нас корсетку звичайно не вишивали, але з цією зміною, на театральному чи танцювальному убранню, можна погодитись — вона додає яскравости, яка може бути потрібна для театрального ефекту. Але в костюмі третьої дівчини зліва є інша помилка: у неї й корсетка й запаска (попередниця) вишиті тим самим визерунком, чого в нас ніколи не робили. Український орнамент такий багатий, такий різноманітний, що ніколи дівчина не повторює на своїому одязі ні на сорочці, ні на запасці, того самого взору, завжди мусять бути різні визерунки. Цікаво, що вони беруть вишивки доби козацького барокко, іноді його називають "церковним вишиванням", так що вертаються ще більше до "музейної старовини", проти чого Ви так завзято виступали, у розмові з нами у Вінніпезі. Цьому я дуже рада, бо орнамент тої доби дуже пишний і гарний, аби був тільки витриманий у стилі й кольорі і не було московських додатків, що іноді трапляється. Тепер, коли Ви бачите одяги в ч. 43, то Ви зрозумієте, що те фото, що було у попередньому числі, може й дуже ефектне (як Ви казали), але нічого спільного з українським одягом не має.

Розвиток костюма йде логічним шляхом і не може зразу, із строгої довгої, застібненої з лівого боку корсетки, перетворитись у коротеньке, розкрите на шиї й на стані "болеро", застібнене спереду на один гудзик! ("Нові Дні", ч. 42). Тому я й запротестувала тоді (на конгресі) не проти, може, ефектного костюму, але проти того, аби його називати українським, запротестувала тому, що не можна називати українським те, що нічого спільного з ним не має: ні за кроєм, ні по орнаментом на вишивках, ні за загальною лінією фігури.

Якраз передивилась книгу народнього мистецтва мадярського й польського, (на жаль інших не маю під рукою). І там безрукавки коро-

тенькі, тільки до стану, але застібнені на всі ґудзики — зверху до низу.

Пам'ятаю, як у нас робили циганські костюми, то було щось подібного до фота в 42 числі, тільки ще більш цяцьковане всякими блестками та монетками...

Дуже рада, що в 43 числі справді українські убрання, щоб тут, у Канаді, ті що не дуже ознайомлені з історією костюма, не робили помилки і не прийняли фото з 42-го числа за справді український костюм, і не зробили собі щось подібного, посилаючись на Ваш журнал.

Саме зараз у США, у Торонті, у Вінніпезі та інших містах іде боротьба за стильове українське убрання, яка виникла без попередньої змови, аби убрання було доброго крою і не цяцьковано блискучими цятками чи блискучим нашивом. У Торонті є майстерня де шиють за рисунком маляра Кубарського. У Вінніпезі в журналі "Жіночий Світ" є описи й рисунки, яке є українське убрання, яке воно мусить бути. Це показує, що настав час, аби висвітлити цю справу Тому запоморочувати їм голову костюмом і називати його українським, та ще в такому прекрасному серйозному журналі, як Ваш, не виходило б, бо з Вашим журналом громадянство рахується!

З щирою пошаною

Катерина Антонович

Вінніпег, 17. 8. 53 р.

Вельмишановна Пані Антонович!

Сердечно дякую за листа. Як я Вам казав у Вінніпезі, так кажу й тепер: українські одяги я дуже люблю, вважаю, що їм належиться велике майбутнє, але ніколи цієї ділянки нашої культури спеціяльно не вивчав, то й **не можу судити, що добре, а що зле.** Але ще раз повторюю, що я не хочу наші одяги зводити до тих кількох зразків (часом дуже невдалих), які є по жіночих товариствах Канади чи США. Коли я з Вами і з Вашою донькою сперечався, то не так за одяги, показані на обкладинці 42 числа "Нових Днів", як за принцип: не обмежуймося, не відмежовуймося від нашого народу, бо лишимся „відрізаною скибою від хліба" і засохнем, не давши не тільки плоду, а й цвіту навіть. Цього принципу я тримаюсь все своє життя, а особливо на еміґрації. Моє гасло: розрізняти народ від окупаційної російської влади в Україні і ґуртка їх агентів-комуністів, яких є в Україні (українців-комуністів) не більше 200-300 тисяч, що становить (враховуючи 50 мілйонів українців у світі) менший відсоток комуністів, як їх, скажемо, було рік назад у Канаді, а тим більше в Італії, Франції, Чехії та багатьох інших країнах світу. Українці — найантикомуністичніша нація світу і я з того безмежно гордий і люблю свій народ, так, як тільки може любити людина.

Крім того, я вважаю, що наш народ не стоїть у своїому розвитку, тому й наші одяги, наша мова, музика, танки і взагалі все, що зв'язане з народом, також не стоїть, а безупинно розвивається, лишаючи позаду старі (музейні сьогодні вже) форми вияву цієї культури. Але будемо говорити про одяги. Одяги з княжої доби різко відрізняються від одягів козачої доби, рання козача доба — від гетьманщини, і врешті, одяги доби гетьманщини від передреволюційної доби, а тим більше передреволюційна доба лишилася далеко від доби пореволюційної.

Отже, я припускаю, що ці зміни сьогодні йдуть ще далі і ми дійшли до одягів, які я показав на

Calvert

КАНАДІЙСЬКИЙ ЗАПИСНИК

Стаття ч. 11 з серії.

Це одна з серії статтей, написаних спеціяльно для новоканадійсців.

ГІРНИЧА ПРОМИСЛОВІСТЬ

Воно властиво й немає чого дивуватись, що така величезна країна як Канада, складена з такого великого числа різних геологічних формацій і нашарувань, має таку значну кількість світових запасів мінералів і навіть займає провідне місце в добуванні деяких з них.

Канада є головним продуцентом ніклю, платини, палладію, радія та азбесту, другий продуцентом золота та одним з важливих постачальників цілого ряду основних металів і неметалів.

Розподіл мінеральних багатств країни є дуже нерівномірний; причиною цього є звичайно геологічні умови країни. Все ж таки, не зважаючи на те, мінеральна промисловість досягнула надзвичайного розвитку, зокрема за останнє десятиріччя, головно завдяки пануючим сьогодні в країні здоровим економічним умовам.

У цьому сповидно невичерпаному джерелі мінеральних багатств, яким є Канада, є ще багато великих смуг геологічно сприятливих скельних нашарувань, які досі залишилися ніким нерухані; це стосується передовсім до північних частин Кембрійського щита (Кембріян шилд) в Онтеріо, до Британської Колюмбії та Юкону. Ці, досі ще неексплуатовані смуги, дають надзвичайні сподіванки на постійний зріст гірничої промисловости.

Мінеральні продукти Канади можна поділити на три групи:

1) металічні, 2) неметалічні, та 3) структуральні мінерали.

До найважніших мінералів металічної групи належать: золото та срібло — добувані майже всі в Онтаріо та Британській Колюмбії, нікель і плятина — Судбури, Онт., мідь — Онтаріо й Квебек, азбест — Квебек, цинк — Британська Колюмбія та Квебек, олово — Британська Колюмбія, радій та уран — Озеро Великого Ведмедя.

Найважливішим неметалічним мінералом Канади є вугілля, добуване у степових та приморських провінціях та в Британській Колюмбії. Запаси цього мінералу в Канаді належать до найбільших у світі.

Великі поклади портляндського цементу, різних ґатунків глини та кількох відмін мармуру — це лиш головні будівельні або структуральні мінерали країни, щедро обдарованої мінеральними багатствами.

Додайте до цього нафту, сіль, цинк, кварц, ґіпс, силікати, каолінові солі, натрій сірки, вольфрам, антимон, ґрафіт, манган і деякі інші й ви одержите цілий ряд казкових гірничо-промислових знахідок.

Тепер, при поєднанні нових знань і доповненні його легендарним духом відважних піонерів минулих часів, безмірне канадійське копальняне багатство дає більше ніж колинебудь досі заохоти й спокуси сміливим шукачам наших днів продовжувати розшуки.

Видавець цієї газети радо прийме й перешле Ваші завваги з побажання відносно подібних майбутніх статтей до Дому Кальверта.

Наступного місяця — рибальство.

Calvert DISTILLERS LIMITED

AMHERSTBURG, ONTARIO

обкладинці ч. 42-го. Між іншим, зверніть увагу, що **я там не підписав, що то український одяг:** там підписано, який танок виконується, хто й де його виконує. І більш нічого. Про самі ж ті одяги я судити не берусь, бо не є в тому фахівець. Шкода, що Ви не звернули на це уваги. Але поруч з тим, — як любитель, а не фахівець, — обстоюю й сьогодні, що то чудові українські одяги, стилізовані, зроблені мистцями спеціяльно для балету, і з них я радив би таки брати приклад, не боячись, що вони польські, мадярські чи циганські (очевидно, з старих опереток). Самі ж Ви стверджуєте, що польські й мадярські безрукавки, хоч і коротенькі, (лише до стану), "але застібнені на всі ґудзики — зверху до низу". На фоті в "Нових Днях" ч. 42 вони застібнуті лише на один ґудзик (під грудьми), то де ж вони польські чи мадярські, а тим більше з циганських опереток?.. Крім того, там орнаменти цілком українські, кольори (на жаль Ви бачите це все тільки в одному кольорі) також українські, то чого ж іще треба більше?

Вам більше подобаються одяги на обкладинці ч. 43 (між іншим, дуже невдале кліше і їх майже не видно), але ж то одяги одного й того ж ансамблю. Було б дуже сумно дивитись, якби артисти виходили на кожен танок в тих самих одягах (так роблять лише на еміграції, де показують **один танок і один одяг!**), бо одяг мусить бути пристосований до танку, та ще й без того його різноманітити треба. Там це осягнено і я з того тішусь.

Чистота стилю не завжди дотримується в таких випадках, бо це не школа, а життя. І припустімо, що хтось відмінить щось, щось винайде таке гарне, що захопить всіх, то воно поширяться і стане за якийсь час стильним. Я переконався, що на еміграції український одяг тримається лише для виставки, а в Україні він є в побуті. Як би Ви знали скільки виробляється в нас гарних українських чоловічих сорочок і жіночих блюзок і який на них є попит, та якби Ви їх порівняли з тими, що бачите тут (хоч і тут є часом чудові зразки!), то Ви думали б так, як і я.

Між іншим, я радо вмістив би статтю на тему "Різниця між народнім та театральним стилями одягів", якби хтось взявся її написати. Правда, артист-маляр М. Левицький, в яким я говорив на цю тему, будучи у Винніпезі, обіцяв мені це зробити.

Коли я гостро виступав у розмові з Вами проти "музейности", то тільки з однією метою: не затримати розвитку, не покласти наші одяги в музей, як то пропонує своїм читачам "Молода Україна" (див. "Н. Д." ч. 43, стор. 27), щоб раз на рік витягнути їх і похвалитись ними з якоїсь нагоди. Але я хочу взяти приклад з літератури. Візьмімо для прикладу стиль Мирного чи Нечуя-Левицького (якщо він у нього був взагалі!): ніхто не скаже, що це був неукраїнський стиль. Але появився Коцюбинський, який зробив величезний скок і так удосконалив стиль, що він навіть не схожий на стиль перших двох письменників. Пізніш — появився А. Любченко, прекрасний стиліст, який пішов ще далі за Коцюбинського. Тепер в Україні появився Олесь Гончар, що пішов ще далі, творячи нову епоху в стилі нашої мистецької прози. Коли ж порівняти стиль О. Гончара з стилем Мирного чи Левицького, поминувши всі ті звена розвитку, то можемо придйти до абсурдного висновку, що стиль О. Гончара не є український... Чи не так і з одягами? Коли порівняємо одяги, показані на обкладинці ч. 42 з одягами, взятими з доби козацького бароко, то, очевидно, можна буде прийти до висновку, що це одяги мадярські, чи може й циганські... Я, наприклад, не бачу причини, чому б тієї безрукавки не вкоротити, коли це гарно.

І я був би втішений, коли б ті, кому це належиться, і хто на тому добре розуміється (в тім числі й ви!), цієї справи не лишали, а вивчали, вдосконалювали й поширювали (в житті, а не на виставках і в скринях жіночих товариств). Тільки, боронь Боже, не зупиніться на тих осягах (ч. 42), а йдіть ще далі. Тоді ми, може, принесли б користь і Канаді, бо вивели б відси оті малинові й зелені "ковти" та спідниці "кльош", — точно до середини литки, — які, мені принаймні, так приїлись, як таборова юшка. Тим більше, що це одяги в такій багатій країні, як Канада.

Ще раз дякую за те, що Ви це питання ставите, і за ту високу оцінку журналові, якої він, може, ще й не заслужив.

З щирою повагою до Вас

П. Волиняк

РОДИННА ХРОНІКА

М. Лашін. В українській православній церкві св. Юрія 30 травня ц. р. відбулося вінчання диригента Івана Козачка з Ніною Свистун.

Тайну шлюбу перевели о. прот. К. Квасницький і о. прот. П. Архангельський — настоятель парафії св. Покрови в Монтреалі. У час вінчання гарно співав, за київським напівом, українсько-білоруський чоловічий хор "Думка" з Монтреалю, яким керував тенор цього хору п. П. Чопчиць — білорус. Велика кількість присутних гостей на весіллі щиро винагородили молоде подружня.

Ще молодий, але талановитий диригент, І. Козачок дає надію, що українське громадянство буде мати з нього поважну мистецьку силу. Жюрі м. Монтреалу, що робила оцінку хорам, які передавали радіом різдвяні колядки, визнало найкраще виконання колядок хором І. Козачка.

Цього року І. Козачок зорганізував українсько-білоруський чоловічий хор "Думка" з найкращих сил Монтреалю.

З нагоди одруження — найкращих побажань в життю та скорого повернення на вільну Батьківщину, про яку ви весь час мріете і для якої працюєте.

А. Білоцерківський

Вш. п. Б-ко, Нью Йорк. Вашого листа не вважаємо за бажане друкувати, бо не віримо, щоб оцінка нашого репортажу "заохотила, — як Ви пишете, — інших писати репортажі й нариси". Ми вже "заохо-

чували" всіх наших співробітників на це, але, на жаль, ніхто не хоче писати нарисів і рецензій, бо всі вважають, що нарис не є "велика література", а рецензія не є "велика наука". І тут нічого не зробиш.

Крім того репортаж "Від Торонта да Винніпегу" має чимало хиб, яких Ви не помітили. Наприклад, на 21 стор. у другій шпальті, у другому рядку згори замість **усе** написано **все**, чим порушено внутрішній ритм прози (є й таке, хоч у нас цим нехтується, вважаючи, що ритм мусить бути лише в поезії). У тій же шпальті останнє речення внизу дуже погано збудовано і т. д. Є таких недоглядів там більше, які, на щастя автора, бачить дуже незначна кількість читачів. Все це від браку часу, звичайно, бо "папір від лежання мудрішає"..."

Щодо того, щоб ми видрукували в "Нових Днях" всю Сенченкову "Подорож до Червонограду", то ми вже кілька разів думали те зробити, але боїмось, щоб нам не закинули, що ми тримаємо журнал лише на передруках. То справді чудовий твір, який дуже легко читається, й дає надзвичайно соковитий малюнок природи й людей доби НЕП-и в тому симпатичному куті, де сходяться області Полтавська, Харківська та Дніпропетровська. Можливо, що колись ми його таки видрукуємо.

До всіх наших авторів: Просимо наших шановних авторів, зокрема молодих, які не мають досвіду у взаєминах з редакціями й видавництвами, **не слати нам матеріялів, які вони висилають в інші редакції.** Це може підірвати назавжди нашу довіру до них. Справа в тім, що місячникові не личить передруковувати матеріяли з щоденників і тижневиків, а таке враження може скластися в читача, коли якийсь твір появляється в нас, одноразово чи й трохи пізніш, з появою його в щоденнику чи в тижневику.

В останньому часі так зробили з нами п. С. Ф-й з Детройту і п. О. З-ць з Буенос Айресу.

Редакція

Іван ЛУЧКА

Джон Говард в Україні

Однією з найцікавіших галузей українознавства є дослідження про чужинців, які побували в Україні. Ці дослідження мають, як історичне, так і пропагандивне значення. Вони дають змогу довідатись про життя й події в Україні в історичному розвиткові.

Пропагандивне значення цих дослідів помагає в тому, що вони викликають живий інтерес чужинців до України.

Одним з найвизначніших чужинців, що побували в Україні, є Джон Говард — англійський громадський діяч та філантроп.

Джон Говард народився 1726-го року в родині заможного крамаря. По смерті батька він одідичив значний маєток і це дало йому змогу подорожувати по Европі та інших частинах світу. Коли йому було тридцять років, його обрано в члени Королівського Наукового Товариства за його працю в галузі метеорології.

Протягом чотирьох років по смерті своєї дружини в 1766-ому році, він відбув довгу подорож. Повернувшись до Англії він був призначений за судового чиновника Бедфорду. Під час виконання своїх обов'язків, він мав нагоду відвідувати в'язниці і його вразив бруд і нужда серед яких жили в'язні. Ані наглядач в'язниці ні його помічники — вартові не були платними урядниками, а жили з датків самих в'язнів. Між в'язнями були такі, яких ув'язнено без суду.

Жорстоке поводження з в'язнями так глибоко вразило Говарда, що він вирішив докласти всіх зусиль, щоб добитися реформи у системі в'язниць.

1774-го року він виступив перед парляментським комітетом у справах в'язниць як свідок про жалюгідний стан в'язниць в Англії. Його свідчення та матеріяли, які він представив комітетові, так зворушили комітет, що парлямент ухвалив йому окрему подяку. Незабаром парлямент схвалив два закони про реформу в'язниць, які Джон Говард своїм коштом видрукував і розіслав до всіх начальників в'язниць в Англії та Шотляндії.

Щоб краще ознайомитися з системою в'язниць в інших країнах, він відвідав не лише всі частини Об'єднаного Королівства але й Францію, Бельгію, Німеччину, Австрію, Італію та інші країни, уяких він оглядав в'язниці та вивчав карну систему цих країн.

1781 року він відвідав Данію, Швецію та Росію, 1783-го — Еспанію та Португалію. Говард робив вичерпні записки з своїх спостережень, які він опублікував у своїй капітальній праці що появилась 1777 року з доповненнями 1780 та 1784 роках.

Наприкінці свого життя він зацікавився шпитальною системою та карантинною технікою, як засобам поборювання пошестей.

У 1789-ому році він відбув свою останню подорож — до Петрограду та Москви, де оглядав в'язниці та військові шпиталі.. Під час свого повороту до Англії, відвідав Херсон, де оглянув шпиталі. Тут він захворів.

Під час свого побуту в Херсоні його прикликано до хворої жінки на селі, (хоч він не був лікарем, але мав знання та досвід у лікарських справах). Говард відвідав хвору й побачив, що стан її здоров'я дуже тяжкий. Він зробив те, що міг, щоб привернути її до здоров'я. Від'їжджаючи сказав її друзям, щоб його покликали, коли хворій стане краще, — бо коли стане гірше — вона помре. І справді її здоров'я покращало і її друзі вдруге покликали Говарда.

Це було в листопаді 1789-го року. Хоч Говард сам був хворий, він вирушив до неї верхи. Було холодно та падав дощ. Говард, який ніколи не турбувався собою, був легко одягнений на таку погоду. В додатку він по дорозі впав із коня. Коли приїхав до хворої, вона вже вмирала, бо за той час її хвороба повернулася ще сильнішою.

По повороті до Херсону здоров'я Говарда значно погіршало. Якийсь час він лежав хворий.

20-го січня 170-го року він помер, маючи 63 роки.

Похоронено його за містом, а недалеко Успенської церкви в його честь поставлено пам'ятника.

Від адміністрації. Це число спізнене на 10 днів, що буває рідко і за що перепрошуємо наших читачів.

Причина цього спізнення — друк „Білої книги про чорні діла Кремля", яка друкувалася також у цій друкарні, мусіла вийти на час (згідно умови) і своїм роз-

міром, часом і накладом вивела з ладу друкарню. В наслідок цього й затримано було вихід у світ і нашої читанки „Барвінок", яка тепер уже вийшла і є в продажу.

НОВІ ПІДРУЧНИКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ШКІЛ

1. П. Волиняк — БАРВІНОК, читанка для 2-ї кляси, стор. 96, ціна $1.00.

2. П. Волиняк — ЛАНИ, читанка для 4-ї кляси, стор. 96, ціна $1.00.

3. П. Волиняк — ДНІПРО, читанка для 5-ї кляси, стор. 112, ціна $1.25.

Усі читанки видані на гарному папері, багато ілюстровані, написані сучасною літературною мовою за академічним правописом. До кожного тексту додано завдання і вправи для самостійної праці учня, що влегшує працю вчителя і робить їх придатними для навчання дітей дома.

Тексти літературно досконалі, переважно класиків і кращих сучасних письменників.

Замовляти:

NOWI DNI
Box 452, Term. A
TORONTO, ONT., CANADA

ЄДИНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ СКЛАД ВУГІЛЛЯ В ТОРОНТІ

SCARBORO FUELS

Власник: Є. Охітва

Продаємо добре чисте вугілля, маємо на складі тверде і м'яке вугілля, а також різне вугілля до стовкера і бловера, продаємо також дрова. Ґарантуємо добру обслугу.

Замовлення слати:

SCARBORO FUELS — St. Clair Ave. East, Scarboro Junction — Tel.: AM. 1-1371

У Канаді ми втішаємося правом, яке не дозволяє на незаконне арештування.

Зовсім інакше, ніж народи в тоталітарних країнах, ми не живемо в постійному страху перед арештуванням, у залежності від волі державної поліції. Канадійці не можуть бути арештовані, хіба тільки за порушення закону.

Неможливість бути незаконно арештованим, робить з Канади країну, за яку можемо бути вдячні.

O'Keefe's

O'KEEFE'S BREWING COMPANY LIMITED

НАЙКРАЩІ РЕЧІ І ПО НАЙНИЖЧИХ ЦІНАХ КУПИТЕ В УКРАЇНСЬКІЙ КРАМНИЦІ

G. Luk's Electrical Appliance Company

Маємо великий вибір електричних й газових кухонь (Мофет стов), холодильників, пральних машин, машин до чищення підлог та килимів, радіоапаратів, диванів (честерфілди), п'яно-акордіони та інше.

ГАРАНТУЄМО: НИЗЬКІ ЦІНИ, ВИГІДНІ СПЛАТИ, ГАРНУ ОБСЛУГУ ТА ДОБРУ ЯКІСТЬ КУПЛЕНИХ У НАС РЕЧЕЙ.

797-799 DUNDAS ST. W. TORONTO, ONT.
— Телефон: WA 9228

КУПУЙТЕ! **ПРОДАВАЙТЕ!**

Доми, підприємства і всякі інші нерухомості за посередництвом найбільшого в Онтаріо українського бюра посередництва

R. TESLIA — Real Estate

Бюра в Торонті:

1. **863 Bloor Str. W.**
   Tel. KE. 9459
2. **575 Queen Str. W.**
   Tel. WA. 2646

Бюро в Гамільтоні:

1294 King Str. East,
(Ріг Майн)
Tel. 93559

Проводимо асекурацію від вогню, асекурацію авт тощо.

Обслуга чесна, скора, фахова!

НАЙКРАЩА НАГОДА В ТОРОНТІ ЗРОБИТИ ЗАКУП ВАРТІСНИХ ФУТЕР.

Не тримаємо футер на другий сезон.. Ось ціни на цій випродажі. Користайте з цих знижок!

	WERE	NOW
FUR JACKETS	$ 99.00	$ 49.00
Russian SQUIRREL CAPES	175.00	79.00
ELECTRIC SEAL (Dyed Rabbit)	189.00	95.00
GREY PERSIAN LAMB (Sides)	249.00	125.00
BROWN PERSIAN LAMB (Paws)	299.00	149.00
MOUTON (Processed Lamb)	269.00	135.00
RACCOON (Blended)	349.00	175.00
MUSKRAT (Blended)	395.00	195.00
PERSIAN LAMB (Dyed Black)	450.00	225.00

- **Два роки гарантії.**
- **Позамісцеві, відвідайте нас перед закупом.**
- **Відчинено щодня до 9 вечора.**
- **4 можливості купна: готівка, бюджет, відложення, кредит.**

Reliable Fur Co.
MANUFACTURING FURRIERS
[illegible] Queen W. WA. 2341
at Bathurst

ГАРНІ Й ДОБРІ РЕЧІ ПО НАЙМЕНШИХ ЦІНАХ КУПИТЕ В УКРАЇНСЬКІЙ КРАМНИЦІ

Royce Radio Furniture & Co.

ВЛАСНИК: **ЛЕВ ДОПТА**

Маємо великий вибір меблів, радіоприймачів, електричних та газових кухонь, холодильників, пральних машин та інших господарських речей.

МИ ВАМ ПРОПОНУЄМО: ЯКІСНІ РЕЧІ, НИЗЬКІ ЦІНИ, ВИГІДНІ СПЛАТИ, ЧЕМНУ ОБСЛУГУ.

Наша адреса: 1529 Dupont St. Toronto, Ont. Телефон: LL 0175